

## NEZDAŘENOU KONCENTRACÍ ŘÍZENÍ DO SLEPÉ ULÍČKY CIVILNÍHO PROCESU

Radim Chalupa\*

**Abstrakt:** Cílem článku je analýza právní úpravy koncentrace sporného řízení, jež je navozována uskutečněním přípravného nebo prvního jednání ve věci, zhodnocení kladných a záporných dopadů zavedení koncentračního principu do sporného řízení v aktuální podobě a formulace koncepčního návrhu de lege ferenda. Pro dosažení cílů úvahy autor použil metody deskripce, analýzy, dedukce a komparace. Jádrem článku je popis, analýza a hodnocení ústavní konformity právní úpravy koncentrace řízení navozované přípravným jednáním respektive prvním jednáním ve věci, jakož i deklarace příznivých a nepříznivých dopadů aktuální podoby právní úpravy koncentrace řízení na průběh řízení a postavení účastníků. Součástí textu je popis právní úpravy koncentrace řízení podle práva SRN. Výsledky hodnocení právní úpravy koncentrace českého sporného řízení jsou takové, že právní úprava není zdařilá, neboť hlavní cíl zavedení koncentračního principu do řízení, jímž jest odstranění průtahů v řízení, není naplněn, přitom však v důsledku zavedení koncentrace řízení v aktuální podobě dochází k porušování práv účastníků řízení na spravedlivý proces, když se účastníkům nedostává právo odpovídajícím způsobem reagovat skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy na procesní aktivity protistrany a výsledek dokazování.

**Klíčová slova:** koncentrace řízení, právo na spravedlivý proces, projednací princip, koncentrační princip, první skutková koncentrace

### ÚVOD

Cílem civilního řízení je ochrana porušených nebo ohrožených subjektivních práv. Snahy o modernizaci civilního procesu provází napětí mezi dvěma základními stavebními kameny uvedeného cíle, kterými jsou vydání věcně uspokojivého rozhodnutí, tedy rozhodnutí, jež se co nejméně odchyluje od skutečného skutkového stavu a které v maximální možné míře reflektuje hmotněprávní uspořádání panující mezi účastníky řízení, a vydání popsaného rozhodnutí v přiměřené době. Věcně správné rozhodnutí, které soud vydá s příliš dlouhým odstupem po zahájení řízení, není zpravidla způsobilé přinést efektivní ochranu ohrožených nebo porušených subjektivních práv. Je-li soudní ochrana poskytována opožděně, výrazně se snižuje její význam.<sup>1</sup> Rychle vydané, nicméně věcně nevyhovující<sup>2</sup> rozhodnutí však také není výsledkem řízení, který lze považovat za přijatelný.

Základním předpokladem vydání věcně správného rozhodnutí je dostatečné zjištění skutkového stavu. Úplnost objasnění skutkového stavu je poměrně často v nepřímé úměře s dobou trvání řízení. Při snaze koncipovat fungující civilní řízení představuje

\* JUDr. Radim Chalupa, Ph.D., autor působí jako odborný asistent na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity a jako advokát. E-mail: radim.chalupa.ak@gmail.com. Některé pasáže tohoto příspěvku se staly základem kapitoly *Koncentrace řízení* v monografii LAVICKÝ, Petr a kol. *Moderní civilní proces*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014.

<sup>1</sup> MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 8.

<sup>2</sup> Za věcně nevyhovující v tomto kontextu považuji rozhodnutí neodpovídající skutečnému hmotněprávnímu uspořádání vztahů mezi účastníky.

jeden z nejtěžších úkolů nalezení rovnováhy mezi potřebou zabránit příliš výrazné divergenci mezi skutečným průběhem skutkového děje na straně jedné a obsahem meritorního rozhodnutí na straně druhé a mezi potřebou garantovat přiměřeně rychlý průběh řízení. Je třeba konstatovat, že oba požadavky na řízení (věcná uspokojivost meritorního rozhodnutí a přiměřeně rychlý průběh) jsou stejně významné a žádný z nich nelze akcentovat na úkor druhého. J. Macur ke vztahu požadavků na věcnou správnost rozhodnutí a rychlost řízení uvádí: „*Věcnou správnost rozhodnutí nelze uměle oddělovat od požadavku urychlené realizace soudního zákroku. Je však nutno dbát na optimální relaci obou těchto nerozlučných složek, jež musí být ve vzájemném souladu.*“<sup>3</sup>

Rychlost průběhu řízení ovlivňuje celá řada faktorů; jedním z nich je i efektivní eliminace průtahů řízení. Nástrojů, které mohou posloužit k potlačení procesních jevů, jež mají za následek prodlužování doby řízení, je více; do seznamu těchto instrumentů patří i koncentrace řízení. Koncentrace je prostředek ovlivňování průběhu řízení, který je sice při správném uchopení způsobilý eliminovat některé procesní jevy způsobující průtahy v řízení, akcentuje však formální pohled na průběh řízení, potlačuje princip materiální pravdy a otevírá cestu pro odklon obsahu meritorního rozhodnutí od skutečného průběhu skutkového děje. Z tohoto důvodu je nezbytné na koncentraci řízení pohlížet jako na metodu regulace, se kterou je nezbytné nakládat uvážlivě, obezřetně a kvalifikovaně. Koncentrace řízení má svoje odpůrce, má však i mnoho příznivců. Vyjadřují tímto přesvědčení, že bez využití koncentračního principu lze jen stěží koncipovat efektivní a rychlé civilní řízení. Zavedení koncentrace do řízení, byť s výhradou, kvituje profesorka A. Winterová<sup>4</sup>; koncentraci řízení nepovažuje za nevhodný nástroj ovlivňující časový aspekt průběhu řízení ani profesor Macur<sup>5</sup>, odmítá však formalistický přístup k jejímu uplatňování a vyjadřuje přesvědčení, že koncentrační princip bude v řízení uplatněn tak, že soudy v řízení připustí skutková tvrzení a důkazní návrhy učiněné po uplynutí prekluzivních lhůt daných pro jejich předložení soudu, pokud by jejich zohlednění v řízení nemělo za následek prodloužení řízení.<sup>6</sup>

<sup>3</sup> MACUR, J. Problémy legislativní úpravy prekluzivních lhůt k urychlování civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*. 1999, č. 7, s. 345.

<sup>4</sup> A. Winterová k zavedení koncentrace do řízení uvádí, že „*navzdory dílčím připomínkám lze, podle mého názoru, zavedení prvků koncentrace do českého civilního procesu uvítat*“. – WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 4, s. 22.

<sup>5</sup> „*Obsáhla novela občanskému soudnímu řádu vydaná pod č. 30/2000 Sb. ... zahrnuje – jak zdůrazňují sami autoři této novely – celou řadu tzv. „urychlovacích institutů“.* Nepochybně je nutno vysoce ocenit uvedený záměr a jeho realizaci autory novely.“ MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 6.

<sup>6</sup> „*I když tedy novela civilního soudního řádu č. 30/2000 Sb. neobsahuje žádné ustanovení, které by odpovídalo formulacím v civilních soudních řádech jiných zemí o tom, že opožděné skutkové přednesy a důkazní návrhy nelze odmítnout, jestliže by podle svobodného uvážení soudu nevyvolaly průtahy v projednávání sporu, resp. by neprodloužily dobu vydání konečného soudního rozhodnutí, je nutno ... usuzovat, že ani v českém civilním procesu soud nesmí odmítnout opožděné skutkové přednesy a důkazní návrhy, jimiž strana způsobila pouze relativní, nikoliv absolutní průtahy v řízení.*“ – MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 15–16.

## 1. HISTORICKÝ POHLED NA KONCENTRACI ŘÍZENÍ

Koncentrace řízení má svoje kořeny hluboko v historii. Na našem území (tedy v rakouském procesním právu) se v řízení uplatňoval princip legálního pořádku až do konce devatenáctého století. Řízení bylo rozděleno na fáze s tím, že procesní úkon bylo možné uskutečňovat jen v té fázi řízení, která pro tyto úkony byla určena. Civilní proces byl „rozdělen na fáze, jejichž pořadí bylo pevně dáno a jejichž hranice byly nepřekročitelné. Odtud teoretické označení principu ovládajícího postup řízení jako principu legálního pořádku.“<sup>7</sup> Pojem koncentrace řízení má svůj původ v nezbytnosti koncentrovat procesní úkony do příslušných fází řízení.<sup>8</sup>

Zcela zásadní změnu do úpravy civilního procesu přinesl Civilní řád soudní z roku 1895 (dále jen „ČŘS“). Jednalo se o procesní předpis, jímž úspěšně vyvrcholila dlouhotrvající a opakovaně neúspěšná snaha reformovat rakouský civilní proces. Jeho autor F. Klein ČŘS vystavěl na sociální koncepci civilního procesu, v jejímž rámci konstatoval, že hlavním cílem soudního řízení je odstranění sociálního konfliktu, když k tomuto cíli lze dospět jediné tak, že rozhodnutí budou založena na co nejúplněji zjištěném skutkovém stavu. Jednou z priorit sociální koncepce civilního procesu tedy bylo potlačení formalismu řízení. „Civilní řád soudní (dále ČŘS) přinesl modernější, pružnější proces, nespoutaný předepsanými fázemi, ale přenechaný co do průběhu soudcovu uvážení.“<sup>9</sup> I ČŘS, jehož autor se stavěl striktně odmítavě k projevům formalismu v řízení, které potlačují možnost úplného zjištění skutkového stavu, však obsahoval významné prvky koncentrace řízení. Rakouské procesní právo po přijetí ČŘS koncentraci řízení připouštělo. „Ačkoli celé projednávání platí za jediný celek, neupadlo rakouské právo do výstředních důsledků zásady jednoty sporu, neboť... 2. Vzhledem k účelu řízení přípravného, zavedeného ohledem k četnějším nárokům anebo k spleťtějším faktům, osvědčuje se výjimkou zásada soustředovací, jelikož nároky, tvrzení, průvody a námítky důkazní neuvedené v řízení tom přiváděti lze bude při následujícím ústním přelíčení jen se svolením odpůrce, aneb osvědčí-li strana, že prvé o nich neměla vědomosti. Přes vyzvání soudcovo opomenutá prohlášení se o odpůrcových tvrzeních, o nabízených aneb předložených průvodech na dobro jsou vyloučena (§ 254., 263.) ... 5. Řízení odvolací není žádné iridium novum, aniž pak pokračováním v jednání I. instancí, nýbrž má za účel přezkoumání výsledků tohoto. Pročež změna žaloby, nové nároky a obrany před soudem odvolacím vyloučeny jsou naprosto; fakta a průvody nové (a contr. v I. instanci již nabízených, avšak nepřipuštěných § 488.) připouštějí se jediné k odůvodnění anebo porážení důvodů odvolacích (§§ 482., 483.).“<sup>10</sup> „Není tedy v dnešním právu už uznána zásada eventuální či soustředovací (koncentrační), jež záležela v tom, že strana musila v jistém oddílu (období) řízení vykonati pod následky prekluse současně veškerý procesní úkony, pro něž byl tento oddíl určen a jež směřovaly k témuž společnému cíli... Jenom výjimečně udržela si zásada soustředovací svou platnost v těchto případech: a) v přípravném řízení, konaném vzhle-

<sup>7</sup> WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*. 2001, roč. 2001, č. 4, s. 8.

<sup>8</sup> Obdobně WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*. 2001, roč. 2001, č. 4, s. 8–23.

<sup>9</sup> WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*. 2001, roč. 2001, č. 4, s. 8.

<sup>10</sup> OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 263–265 (pozn. v citaci zmiňovaná ustanovení odkazují na ČŘS).

*dem ku sporným nárokům neb skutečností (245 č. 1 a 2 rak., 255 uh.), jelikož nároky, tvrzení, průvody a námitky důkazní, které nebyly uvedeny v řízení přípravném, lze při ústním přelíčení uplatňovati jen tenkrát, osvědčí-li strana, že v čas přípravného řízení o nich neměla vědomosti (263 II rak., 261 II uh.), a u nás (nikoli na Slovensku a Podk. Rusi) kromě toho také tenkrát, neodporuje-li tomu odpůrce (263 II rak.). Strana pak, která se sice v přípravném řízení k soudci z příkazu činnému dostavila, ale opomenula neb odešla tam přes vyzvání soudcovy prohlásiti se o skutkových okolnostech neb důkazech, nemůže již v ústním přelíčení toto prohlášení dodatečně učiniti (263 I rak.). Tohoto ustanovení nemá právo platné na Slovensku a v Podk. Rusi. ... c) při odvolání odvolatel musí všechny návrhy a důvody odvolací uvést už ve spisu odvolacím; neboť neučiní-li tak, nemůže je v ústním jednání ani rozšiřovati ani jinými nahrazovati, nesvolí-li k tomu odpůrce (483 rak.). Také tohoto ustanovení nemá právo platné na Slovensku a v Podk. Rusi platné. Zásada jednotného projednávání skrývá v sobě ovšem jisté nebezpečí: může totiž, je-li přiznána a vykonána bez omezení, sváděti strany ku protahování sporu. Je tudíž zapotřebí jistého korektivu; takovým korektivem je (u nás) jednak ustanovení § 44 rak. (i zvléztivší straně lze uložit náhradu nákladů soudních, dopustila-li se průtahu), jednak však (u nás i na Slovensku a v Podk. Rusi) zvláštní oprávnění soudu, jímž může býti vydatně čeleno proti snahám stran, směřujícím k průtahům (diskreční moc, suverenita soudů). Tato moc soudů jeví se v tom, že může soud k návrhu neb z moci úřední přednesy stran o skutečnostech a o průvodních prostředcích prohlásiti za nemístné a je z jednání vyloučiti, ačkoliv byly stranami činěny před koncem ústního jednání: a) když nové údaje a důkazy nebyly dříve předneseny patrně v úmyslu rozepří protáhnouti, b) a když připuštění jejich by vskutku značně zdrželo vyřízení rozepře (179, 275 II rak., 222 I uh.).<sup>11</sup>*

ČRS byl v roce 1950 nahrazen zákonem č. 142/1950 Sb., občanským soudním řádem a ten následně zákonem č. 99/1963 (dále jen „o. s. ř.“). Ideologické důvody vedly k eliminaci všech projevů koncentrace řízení z tehdejšího socialistického civilního procesu, neboť socialistický civilní proces natolik akcentoval zásadu materiální pravdy, že byla nemyslitelná přítomnost jakékoli formální překážky, která by znemožňovala zjišťování úplného skutkového stavu. Následný civilní procesní kodex (stávající o. s. ř.) nepřinesl ve své původní podobě ve vztahu ke koncentraci řízení žádné významné změny.

Je však třeba konstatovat, že určité prvky koncentrace řízení se uplatnily už v socialistickém procesním právu. O. s. ř. již ve své starší podobě zakotvoval koncentraci jedné z procesních námitek (konkrétně námitky místní nepřislusnosti). Později byl uvedený rozsah koncentrace procesních námitek doplněn na současnou podobu. V původní podobě o. s. ř. zakotvoval povinnost soudu přihlídnout k nedostatku pravomoci soudů, jež je dána jejím přenesením na rozhodce, *ex offio* (s výhradou situace, že účastníci by na dodržení rozhodčí smlouvy netrvali), novelou 519/1991 Sb. účinnou od 1. 1. 1992 bylo vyslovení nedostatku pravomoci pro její vyloučení rozhodčí smlouvou nebo doložkou podmíněno uplatněním námitky žalovaného s tím, že uplatnění této námitky bylo zkoncentrováno (na dobu končící prvním úkonem ve věci). Uplatnitelnost námitky podjatosti byla zkoncentrována velkou novelou o. s. ř. (zákon č. 30/2000 Sb). Jak vyplývá z dále uvedeného výkladu koncentrace procesních námitek, nelze tuto koncentraci

<sup>11</sup> HORA, V. *Československé civilní právo procesní. I.–III. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 124–126.

považovat za překážku úplného zjišťování skutkového stavu, nebyla tudíž v rozporu se zásadou materiální pravdy, takže její uplatnění v řízení vedeném podle o. s. ř. nemělo žádné (ani ideologické) překážky.

Koncentrační princip se ve vztahu ke skutkovým tvrzením a důkazním návrhům do našeho civilního procesu vrátil s velkou novelou o. s. ř. (zákon č. 30/2000 Sb). Cílem tehdejší velké novely o. s. ř. bylo přizpůsobit český civilní proces potřebám nového společenského uspořádání a připravit půdu pro rekodifikaci našeho civilního soudního řízení.

## 2. KONCENTRACE ŘÍZENÍ ZAVEDENÁ VELKOU NOVELOU O. S. Ř.

Velká novela 30/2000 Sb. do o. s. ř. zavedla tři projevy koncentrace řízení. Ve všech třech případech se jednalo o koncentraci tvrzení skutečností a označování důkazních prostředků. Jednalo se o následující tři formy koncentrace řízení:

- soustředění možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky ve vybraných řízeních do prvního jednání ve věci – *koncentrace vybraných řízení skončením prvního jednání ve věci* (§ 118b),
- uzavření možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky uplynutím lhůty stanovené soudem – *soudcovská koncentrace* (§ 118c),
- soustředění možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky do řízení před soudem prvního stupně – *neúplná apelace* (§ 205a).

*Koncentrace vybraných řízení skončením prvního jednání ve věci* zavedená ustanovením § 118b o. s. ř. byla neověřeným pokusem, který se příliš nevydařil. Týkala se následujících výslovně uvedených řízení ve věcech ochrany osobnosti podle občanského zákoníku, ochrany proti uveřejňování informací, které jsou zneužitím svobody projevu, slova a tisku, popřípadě ochrany práv třetích osob podle právních předpisů o hromadných informačních prostředcích, ve sporech vyvolaných konkursem a vyrovnáním, o základu věci ve sporech o ochranu hospodářské soutěže, o základu věci ve sporech o ochranu práv porušených nebo ohrožených nekalým soutěžním jednáním, o základu věci ve sporech z porušení nebo ohrožení práva na obchodní tajemství a v dalších případech stanovených zákonem. Podstata této koncentrace byla následující: v řízení bylo zapovězeno přihlížet k rozhodným skutkovým okolnostem tvrzeným po skončení prvního jednání ve věci a provádět dokazování důkazními prostředky (případně přihlížet k výsledkům takového dokazování) označenými taktéž po skončení prvního jednání ve věci, ledaže šlo o skutečnosti nebo důkazní prostředky, jimiž měla být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, nebo o skutečnosti nebo důkazní prostředky, které nastaly (vznikly, staly se uskutečnitelnými) po prvním jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést.<sup>12</sup> Tato koncentrace řízení nebyla praxí dostatečně prověřena, neboť se uplatnila jen v úzkém okruhu specifických sporů. Jednalo se o koncentraci řízení, jež položila základ stávající první skutkové koncentraci řízení, kterou popisují dále v textu, a jejíž kritika je ústředním tématem tohoto článku.

<sup>12</sup> Ustanovení § 118b o. s. ř. ve znění účinném k 1. 1. 2001.

Hodnocení první skutkové koncentrace řízení, jež bude obsaženo dále v textu, plně dopadá i na tuto tehdy zavedenou formu koncentrace řízení. Ke shodě či odlišnostem právní úpravy koncentrace řízení koncipované ustanovením § 118b o. s. ř. před účinností novely 7/2009 Sb. ještě zmiňuji, že starší úprava této koncentrace zakotvovala menší počet výjimek z uplatnění koncentračního principu, když znala jen možnost uplatnit dodatečně skutečnosti nebo důkazní prostředky za účelem zpochybnění věrohodnosti provedených důkazních prostředků a možnost přinést novoty (skutečnosti a důkazní prostředky, které vznikly až po zkoncentrování řízení nebo které nemohl účastník uplatnit bez své viny). Koncentrace vybraných řízení skončením prvního jednání ve věci se uplatnila výlučně u vybraných sporných řízení.

*Soudcovská koncentrace*<sup>13</sup> zavedená ustanovením § 118c o. s. ř. byla stejně jako koncentrace navozená ukončením prvního jednání ve věci krokem zavádějícím dosud neověřenou formu koncentrace. V tomto případě se však jednalo o koncepčně mnohem lépe uchopený nástroj směřující k odstranění průtahů v řízení. Idea však byla lepší samotného provedení. Jsem přesvědčen o faktu, že koncentrace řízení by měla být nástrojem nikoli zcela rigidním, ale měla by být podřízena uvážení soudce, neboť pokud je soudci svěřeno právo rozhodovat meritorně, je namístě umožnit soudci ovlivňovat dostatečně efektivně i samotný průběh řízení; pokud soudce nemá možnost ovlivnit okamžik navození koncentrace řízení, lze jeho vládu nad průběhem řízení považovat přinejmenším za velmi omezenou. Soudcovská koncentrace byla koncipována tak, že v případě, kdy je účastník v řízení pasivní (nevyvíjí žádnou aktivitu, přes výzvu soudu se skutkově nevyjádřil, neučinil žádné důkazní návrhy), měl soudce možnost uložit usnesením účastníkům, aby tvrdili skutečnosti a označili důkazní prostředky v jím stanovené lhůtě ne kratší 15 dní. Tato koncentrace nepostihovala skutková tvrzení a důkazní návrhy uskutečněné v následujících třech situacích: směřovaly ke zpochybnění věrohodnosti provedených důkazních prostředků, jednalo se o novoty (skutečnosti, které nastaly po stanovené lhůtě nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést anebo o důkazní prostředky, které nebyly v určené lhůtě k dispozici či je účastník bez své viny nemohl označit), účastník tyto skutečnosti tvrdil nebo důkazy označil na základě výzvy učiněné podle § 118a odst. 2 o. s. ř. (jedná se o výzvu k doplnění skutečností a důkazních návrhů, kterou soud účastníku adresuje v důsledku faktu, že má v úmyslu věc právně posoudit jinak než účastník). V předchozí části textu jsem konstatoval, že idea této koncentrace byla lepší jejího provedení. Zásadní nedostatek této soudcovské koncentrace spočíval podle mého názoru ve faktu, že možnost využití této systémově správně nastavené koncentrace byla výrazně limitována tím, že k jejímu zavedení do řízení nemohl soud přikročit z vlastní iniciativy, ale pouze na základě návrhu účastníka řízení. Rovněž soudcovská koncentrace řízení se projevovala jen ve sporných řízeních. Tato forma koncentrace řízení byla z o. s. ř. odstraněna novelou 7/2009 Sb., což hodnotím jako chybný krok.

*Neúplná apelace* zavedená vložení ustanovením § 205a byla naopak výsledkem jedné z vydařených změn o. s. ř. Tento legislativní krok je třeba kvitovat. Považuji za vysoce pravděpodobné, že se změna úplné apelace na apelaci neúplnou ve sporném nalézacím řízení ukázala být fungujícím nástrojem eliminujícím průtahy v řízení (mimo jiné)

<sup>13</sup> J. Macur tuto koncentraci označil jako koncentraci vhodnou. MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 12.

i proto, že nebyla hledána vlastní nová cesta, ale byl zvolen návrat k formě koncentrace řízení, jež byla zavedena již ČŘS a jejíž působení na průběh civilního řízení bylo dlouhodobě osvědčeno. Soustředění možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit nové důkazy do řízení před soudem prvního stupně bylo vydařeným krokem, který dobu řízení skutečně významně zkrátil, neboť zamezil rušení prvoinstančních rozhodnutí pro neúplně zjištěný skutkový stav, jehož neúplnost byla dána faktem, že relevantní skutečnosti byly tvrzeny nebo důkazní prostředky označeny až v odvolacím řízení. Koncentrace řízení v podobě neúplné apelace účastníky řízení v možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazy omezuje, uvedené omezení však odpovídá povaze odvolacího řízení. Limitace skutkových přednesů a důkazních návrhů je vztažena až k okamžiku vydání meritorního rozhodnutí soudem prvního stupně, takže skutkové okolnosti lze tvrdit a důkazy označit v celém průběhu prvoinstančního řízení, a méně striktně, neboť je prolomena dostatečným počtem výjimek. Neúplnost apelace odpovídá podstatě odvolacího řízení, neboť toto je určeno primárně k přezkumu a odstranění pochybení a nemělo by být vnímáno jako platforma pro zjišťování skutkového stavu. Neúplná apelace byla zavedena jen pro sporná řízení.

Lze se setkat s názory, že neúplná apelace nemá povahu koncentrace řízení. O faktu, že neúplná apelace je typickým příkladem koncentrace řízení, nemám sebemenší pochybnost. Apelace je odvolání. Při úplné apelaci mají odvolatel i ostatní účastníci řízení v odvolacím řízení možnost tvrdit dosud neuvedené skutkové okolnosti a označit dosud neoznačené důkazní prostředky. Naopak podstatou neúplné apelace jest omezení účastníků řízení tvrdit v odvolacím řízení skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky, jež nebyly tvrzeny a označeny v prvoinstančním řízení. Je-li odvolací řízení založeno na apelačním opravném systému a má-li podobu apelace neúplné, projevuje se tato neúplná apelace tím, že možnost tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky je soustředěna (koncentrována) do řízení před soudem prvního stupně, když okamžikem, jenž uzavírá možnost tvrdit skutečnosti a označit důkazy, je vyhlášení meritorního rozhodnutí soudem prvního stupně. K uvedenému musím konstatovat, že neúplná apelace je typickou formou koncentrace řízení. Neúplnou apelaci považuje za jednu z forem koncentrace řízení např. A. Winterová<sup>14</sup>, J. Bureš<sup>15</sup>, a K. Hamuláková<sup>16</sup>.

<sup>14</sup> „V ostatních řízeních, těch, která nejsou kryta povinností podle § 118b, je stanovena zákonná koncentrace v méně přísné podobě. Skutečnosti je možno uvádět a důkazy navrhopvat pouze v první instanci, a to do vyhlášení rozhodnutí soudem první instance. To vyplývá z ustanovení § 119a a zejména § 205a, který přináší zásadní zákaz uvádění nových skutečností a důkazů v odvolacím řízení (až na výjimky tam uvedené). Jde, po 50 letech, o návrat k tzv. neúplné apelaci.“ WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*. 2001, roč. 2001, č. 4, s. 16.

<sup>15</sup> „Univerzální koncentrace řízení byla ve skutečnosti spojena – viděno časovou osou celého řízení před soudem – až s vyhlášením rozsudku soudem prvního stupně. Systém neúplné apelace, na kterém je vybudována úprava odvolacího řízení ve věcech sporných, není ze své podstaty ničím jiným než koncentrací řízení.“ BUREŠ, J. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12, s. 27.

<sup>16</sup> „I přes to, že tímto zákonem byly do občanského soudního řádu zavedeny i další prvky koncentrace v podobě kvalifikované výzvy a především koncentrace dle § 118b o. s. ř. a soudcovské koncentrace dle § 118c o. s. ř., jednalo se v případě § 119a o. s. ř., z důvodu jeho široké působnosti na rozdíl od výše zmíněných koncentrací, o institut velmi podstatný, významným způsobem umožňující urychlení řízení. V současné době, po nabytí účinnosti zák. č. 7/2009 Sb., ztratila tato koncentrace částečně na významu.“ HAMULÁKOVÁ, K. Koncentrace řízení dle § 119a o. s. ř. a uplatnění principu neúplné apelace v odvolacím řízení. *Právní fórum*. 2010, č. 9, s. 445.

### 3. AKTUÁLNÍ PODOBA KONCENTRACE ŘÍZENÍ

Zavedení nové podoby koncentrace do sporného civilního řízení zákonem č. 7/2009 Sb. (dále rovněž novela 7/2009) nelze hodnotit jinak, než jako nakročení do slepé uličky. Tato značně nevydařená změna úpravy průběhu řízení před soudem prvního stupně byla zjevně motivována snahou zkrátit dobu řízení. Nemyslím, že by zkoncentrovaná řízení trvala ve většině případů kratší dobu, bez následků však tento zásah do mechanismu zjišťování skutkového stavu rozhodně nezůstal; účastníkům řízení je v důsledku koncentrace zavedené zmíněnou novelou mnohdy odňata možnost tvrdit stěžejní skutkové okolnosti a označit rozhodující důkazy. Plošným uplatněním zákonné koncentrace všech sporných řízení v podobě zakotvení břemene tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky do konce prvního jednání ve věci (do konce přípravného jednání, bylo-li nařízeno) se náš civilní proces posunul kvalitativně na ještě nižší úroveň, než na které se nacházel do prvního pololetí roku 2009 (tedy před zavedením novely 7/2009). Díky zmíněné novelizaci máme sporné řízení, které nemusí být a zpravidla není rychlejší, v němž jsou však účastníci omezeni v možnosti řádně uplatnit svoji iniciativu při tvrzení skutečností a označení důkazů a následně nést odpovědnost za zjištěný skutkový stav. Koncentrace řízení zavedená novelou 7/2009 se minula účinkem a její jedinou přidanou hodnotou (nebo spíš hodnotou odebranou) jest, že účastníky řízení omezila měrou výrazně přesahující akceptovatelnou mez.<sup>17</sup>

#### *Projevy koncentrace v nalézacím řízení; zúžení předmětu úvahy*

Ve sporném nalézacím řízení se setkáváme s koncentrací:

- procesních námitek,
- námitek proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu,
- tvrzení skutečností a označování důkazních prostředků.

*Koncentrace procesních námitek* se projevuje časovým omezením možnosti uplatnit námitku místní nepříslušnosti, námitku podjatosti a námitku nedostatku pravomoci soudu z důvodu uzavření rozhodčí smlouvy nebo rozhodčí doložky. Tato procesní koncentrace působí v řízení poměrně dlouho.<sup>18</sup> Vůči této podobě koncentrace řízení nemám zásadní výhrady.

*Koncentrace námitek proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu* spočívá v omezení možnosti žalovaného, vůči němuž byl vydán směnečný (šekový) platební rozkaz, substanciovat svoji obranu, když tuto procesní aktivitu má žalovaný možnost uskutečnit jen v průběhu námitkové lhůty. S nastavením pravidel této koncentrace řízení nejsem srozuměn; její působení považuji za neodůvodněnou procesní šikanu směnečných (šekových) dlužníků. Příliš nerozumím smyslu koncentrace řízení navozené vydáním směnečného (šekového) platebního rozkazu. Vymezení námitek patří mezi náročné procesní úkony účastníků řízení, a to zejména v situaci, kdy žalovaný uplatňuje i kauzální obranu (obranu založenou na okolnostech stojících mimo směnku

<sup>17</sup> Výše uvedený kritický postoj podrobně odůvodním dále v textu.

<sup>18</sup> Námitka místní nepříslušnosti je v o. s. ř. koncentrována od počátku; námitka podjatosti je zavedena a koncentrována od velké novely o. s. ř. (30/2000 Sb.); námitka vynětí věci z pravomoci soudů a její přesunutí do rozhodčího řízení je zavedena a zkoncentrována novelou o. s. ř. 519/1991 Sb.

a vycházejících z kauzy směnky). Koncentrace možnosti uplatnit obranu proti směnce a směnečnému platebnímu rozkazu řízení nijak neurychluje. Jsem přesvědčen o faktu, že směnečnému věřiteli plně postačí zvýhodnění v podobě rozložení důkazního břemene ohledně důvodnosti uplatněné obrany, neboť jeho tíhu nese ve vztahu k podstatné (možná by se dalo konstatovat, že dokonce drtivé) většině skutkových okolností žalovaný. Nastavení takových procesních pravidel pro vedení obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu, které mají za následek, že mnozí z žalovaných v řízení neuspějí, byť uplatňují obranu důvodnou, odporuje cílům civilního procesu. Koncentrace procesní obrany žalovaného proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu připouští navození takové procesní situace, v níž se žalovaný není schopen bránit, přičemž jedinou překážkou úspěšného napadení vydaného směnečného platebního rozkazu představuje nastavení procesních požadavků kladených na způsob vedení a průběh procesní obrany. Námitky musí být vymezeny natolik konkrétně a určitě, že je nelze formulovat bez potřebných informací a listin, přičemž žalování v některých situacích tyto informace a listiny nemohou z objektivních důvodů získat během námitkové lhůty. Fakt, že ani v těchto situacích není stop stav pro skutkový popis obrany prolomen odpovídající výjimkou, činí z koncentrace uplatnění procesní obrany proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu metodu regulace nepatřící do procesních pravidel aspirujících na kodex garantující spravedlivé řízení. Je pravdou, že největší problémový faktor koncentrace obrany proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu, jež představovala nepříjemně krátká námitková lhůta nastavená na pouhé 3 kalendářní dny, byl již odstraněn, neboť tato byla prodloužena (ve dvou krocích) na 8 dní a následně na 15 dní, přesto však ustanovení § 175 o. s. ř. nerespektuje právo žalovaného na spravedlivý proces. Koncentrací možnosti uplatnění procesní obrany proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu se v této úvaze nebudu podrobněji zabývat, neboť se jedná o téma, jež si zaslouží samostatné zpracování.

*Koncentrace tvrzení skutečností a označení důkazů* se uplatňuje jednak v podobě výše zmíněné *neúplné apelace* a v podobě koncentrace skutkových tvrzení a označení důkazů do přípravného nebo prvního jednání ve věci. Posledně zmíněnou koncentrací budu dále v textu pro zjednodušení označovat jako *první skutkovou koncentraci* řízení.<sup>19</sup>

Ve své úvaze se budu zabývat jen první skutkovou koncentrací, neboť právě její akcentací ve sporném nalézacím řízení (rozšířením „působnosti“ ustanovení § 118b z vybraných řízení na celé sporné prvoinstanční řízení) považuji za krok, jímž náš civilní proces dostal do situace, kdy si s právem účastníků řízení na spravedlivý proces nedělá příliš těžkou hlavu.

*První skutková koncentrace* se uplatňuje ve sporném nalézacím řízení; s cílem nekomplikovat text opakovaným sdělováním faktu, že tomu tak je, nebudu tuto okolnost znovu a znovu zmiňovat – budu-li dále v textu rozebírat skutkovou koncentraci v řízení, budu tím mít na mysli působení koncentračního principu při zjišťování skutkového stavu jen ve sporném nalézacím řízení.

<sup>19</sup> Označení „první skutková koncentrace“ jsem zvolil proto, že se uplatňuje ve fázi zjišťování skutkového stavu, již na počátku projednání věci – zpravidla o poznání dříve než neúplná apelace.

## 4. PRVNÍ SKUTKOVÁ KONCENTRACE A ÚSTAVNĚ KONFORMNÍ PRŮBĚH ŘÍZENÍ

### 4.1 Princip rovnosti zbraní, právo na právní slyšení a kontradiktornost řízení

Jednou z komponent práva na spravedlivý proces jest princip rovnosti zbraní. Tento princip lze charakterizovat tak, že účastníkům řízení garantuje možnost využít v řízení stejné procesní prostředky jako protistrana. Jedním z projevů principu rovnosti zbraní je právo účastníka řízení vyjádřit se ke skutkovým tvrzením protistrany a reagovat na důkazní návrhy protistrany. Spravedlivé řízení musí být vedeno tak, aby účastník řízení dostal příležitost seznámit se s procesními podáními protistrany, a to zejména s podáními, jež obsahují skutková tvrzení a označení důkazů, a na tato podání odpovídajícím způsobem reagovat.

Za součást práva na spravedlivý proces lze považovat právo na právní slyšení. Právo na právní slyšení lze dovozovat zejména z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod „*má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem*“.<sup>20</sup> Při posuzování faktu, zda je eliminací možnosti reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany, již lze považovat za důsledek zavedení aktuální podoby koncentrace řízení, porušováno právo na spravedlivý proces, si dovoluji zdůraznit, že součástí deklarace uvedeného práva je výslovný požadavek na *spravedlivé projednání věci*. Nestačí tedy jakékoli projednání věci; projednání uplatněného nároku musí vykazovat znaky spravedlivého projednání. Přívlastek spravedlivý nelze projednání nároku přiznat v případě, že v důsledku procesních omezení účastník řízení nemá možnost v dostatečné míře tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky. Princip právního slyšení vyjadřuje samotnou podstatu civilního procesu a je proto často označován jako „*základní procesní právo*“.<sup>21</sup> „*Pro stranu v civilním řízení dodržení principu právního slyšení především znamená, že je jí poskytnuta možnost náležitých skutkových přednesů a podání důkazních návrhů, zaujetí stanoviska k přednesům a návrhům odpůrce, vyjádření svého právního názoru (bez nároku na „právní diskusi“ se soudem), zaujetí stanoviska k vykonaným důkazům*“.<sup>22</sup> Možnost náležitých skutkových přednesů v sobě nepochybně zahrnuje právo reagovat na skutková tvrzení protistrany, na důkazní návrhy protistrany a na výsledky dokazování.

<sup>20</sup> MACUR, J. základ práva na právní slyšení nalézá v širším okruhu pramenů, a to v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (*Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům*), v čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (*každý má právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje o jeho právech a povinnostech*), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (*každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem*). – MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 14. Uvedením pouze jednoho z pramenů uvedených J. Macurem nepolemizují (třeba jen implicitně) se správností závěrů uvedeného autora; zmínil jsem jen ten pramen, ve kterém je požadavek na spravedlivé projednání věci zmíněn výslovně.

<sup>21</sup> MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 14.

<sup>22</sup> MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 14.

S principem rovnosti zbraní a s právem na právní slyšení úzce souvisí princip kontradiktornosti. Jedním z pojmových znaků sporného řízení je kontradiktorní postavení stran. Princip kontradiktornosti sporného řízení představuje jednu ze složek kostry sporného řízení, která umožňuje přenesení odpovědnosti za zjištěný skutkový stav ze soudu na účastníky řízení. Jestliže mají účastníci v řízení protichůdné zájmy, lze předpokládat, že jejich soupeření při snaze ovlivnit objasnění skutkového stavu ve svůj prospěch přinese do řízení prvek objektivizace, jenž soudu umožní seznámit se se skutkovými verzemi obou stran a zvýšit pravděpodobnost, že zjištěný skutkový stav se bude co nejvíce přibližovat stavu skutečnému, než kdyby soudce vycházel jen ze skutkových tvrzení jedné strany. Rovněž tendence účastníků řízení stojících v protikladném postavení označit důkazní prostředky, které budou příznivé pro stranu uskutečnivší důkazní návrh, je způsobila rozkrýt skutkový děj více do šířky i do hloubky, neboť okruh důkazních návrhů bude dostatečně široký. Je-li sporný proces koncipován tak, že kontradiktorní postavení jeho účastníků příznivě působí na úplnost zjištěného skutkového stavu, je nezbytné, aby působení principu kontradiktornosti na průběh řízení nebylo potlačeno nedůvodně vytvořenými překážkami. Koncentrace řízení uplatněná v řízení v aktuální podobě působení principu kontradiktornosti potlačuje, neboť stranám znemožňuje reagovat na skutkové přednesy a důkazní návrhy protistrany. Pokud strany sporu nemají možnost kontradiktorní vztah k protistraně promítnout do průběhu řízení v podobě reakce na procesní aktivitu protistrany, je v řízení potlačen jeden z nosných prvků konstrukce řízení umožňujících přesun odpovědnosti za zjištění skutkového stavu ze soudu na účastníky řízení, což významně atakuje spravedlivý průběh řízení a předpoklad vydání věcně uspokojivého rozhodnutí. Je-li řízení vybudováno na protikladném postavení stran a nikoli na vyšetřovací roli soudce, je třeba považovat za neodmyslitelný znak principu kontradiktornosti jednak právo strany sporu seznámit se se skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy, jednak právo reagovat v plnohodnotné podobě na takové přednesy protistrany.

Princip kontradiktornosti lze atakovat i méně výrazným potlačením možnosti procesní strany ovlivnit průběh řízení, než uzavřením skutkového tvrzení nebo důkazního návrhu procesní strany před možností reagovat na ně replikou. Kontradiktornost řízení není respektována již v okamžiku, kdy účastník nedostane prostor k seznámení se rozhodnými informacemi, které soud při rozhodování zohlední. Blokace možnosti reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany způsobená uplatněním koncentračního principu koliduje jak s principem rovnosti zbraní, tak s právem na právní slyšení i s principem kontradiktornosti řízení.

Pokud soud svým postupem znemožní účastníkovi řízení zareagovat na podání protistrany v podobě tvrzení skutečností a označení důkazních prostředků, jedná se o vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Pokud tedy soud v řízení postupuje tak, že účastníkovi znemožní, aby se vyjádřil ke stejným skutkovým okolnostem, k nimž se vyjadřovala protistrana, nebo účastníkovi nedá možnost označit důkazní prostředky k prokázání skutkových okolností, jejichž prokázání iniciovala důkazním návrhem protistrana, zatížil řízení vadou, na niž existuje v případě, že je rozhodnutí, jemuž tato vada předcházela, napadeno odvoláním, jediná možná reakce odvolacího soudu v podobě zrušení napadeného rozhodnutí, neboť uvedený postup zasahuje do práva účastníka řízení na spravedlivý proces.

Pokud reakci na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany znemožňují procesní pravidla nastavená zákonem, je třeba konstatovat, že ustanovení zákona, jež uvedenou bariéru zakotvují, kolidují s právem účastníků řízení na spravedlivý proces. Pokud má koncentrace řízení takovou podobu, že možnost tvrdit skutečnosti a označovat důkazy uzavírá příliš brzy, aniž by vytvářela odpovídající platformu pro reakci na vývoj řízení, je nezbytné ji vnímat tak, že účastníkům odnímá možnost náležitého projednání věci, v důsledku čehož potlačuje princip rovnosti zbraní, princip kontradiktornosti řízení a právo na právní slyšení, tedy právo účastníků na spravedlivý proces.

#### 4.2 Rychlost řízení, zásady materiální a formální pravdy a spravedlivý proces

Žádný z principů neovlivňuje řízení izolovaně. Zavedení koncentrační zásady do řízení je krokem, který významně ovlivňuje rovnováhu působení dalších zásad v řízení. Každá koncentrace v sobě nese prvky formalizace řízení (koncentrace řízení je přímým nástrojem jeho formalizace). Rozumně a kvalifikovaně uchopená převaha formy nad obsahem může řízení zefektivnit, přílišná formalizace kvalitu řízení neprospívá, neboť nadměrně potlačuje zásadu materiální pravdy, jejíž uplatnění v řízení garantuje řádné zjištění skutkového stavu. Je-li příliš otevřen prostor pro prosazení zásady formální pravdy, má tento postoj ke zjišťování skutkového stavu za následek zvýšení počtu neuspokojivých rozhodnutí, tedy rozhodnutí, která z pohledu svého obsahu vykazují kolizi s hmotněprávním uspořádáním uplatněného nároku, když důvodem neuspokojivosti rozhodnutí je právě přílišný prostor pro prosazení nástrojů založených na formalizaci řízení, nebo rozhodnutí, jež ze skutkového stavu vůbec nevychází.

Úplnost zjištění skutkového stavu však není jediným kritériem kvalitní procesní úpravy. Má-li řízení skončit v přiměřené době, což by mělo, a to nejen z důvodu, že právo na rychlé projednání věci je jednou z komponent práva na spravedlivý proces, nelze se jisté míře formalizace řízení vyhnout. Je však nezbytné tuto uskutečnit jen v rozumném a přijatelném rozsahu a především pak způsobem, který je natolik promyšlen, že naplňuje stanovené cíle a neklade překážky tam, kde jich není třeba a tam, kde jejich existenci nelze akceptovat.

Civilní řízení způsobilé naplňovat smysl svojí existence by mělo být přiměřeně rychlé a mělo by vést k vydání takového meritorního rozhodnutí, které bude založeno na zjištěném skutkovém stavu, jenž se od stavu skutečného bude v zásadních otázkách lišit jen ve zvlášť odůvodněných případech. Při vymezení základních požadavků na procesní pravidla nelze opomenout fakt, že je třeba respektovat právo účastníků na spravedlivý proces. Nastavení mechanismů působících v civilním řízení takovým způsobem, že na jejich základě bude možno řízení považovat za funkční, naplňující základní cíle a korektní, je (mimo jiné) otázkou umného vyvážení požadavku na rychlost řízení, požadavku na co možná nejúplnější zjištění skutkového stavu a na respektování oprávněných zájmů účastníků realizovat svoje procesní práva způsobem a v rozsahu, které zaručí ústavně konformní průběh řízení.

Skutková koncentrace řízení, která prekluzivní lhůty pro tvrzení skutečností a označení důkazních návrhů časově situuje před vydání prvoinstančního meritorního rozhodnutí, je diskutabilním procesním nástrojem; při vhodném a citlivém využití odnímá účastníkům řízení některé prostředky využívané k prodlužování řízení, je však nezbytné

mít na paměti, že účastníky řízení omezuje v možnosti unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní a dostát tak svojí zodpovědnosti za úplné zjištění skutkového stavu.

Rovnováha mezi rychlostí řízení, co nejúplnějším zjištěním skutkového stavu a respektováním práva účastníků na spravedlivý proces je vždy kompromisem. Je-li nezbytné řízení více zformalizovat s cílem akcentovat jeho rychlost, je třeba zásah do oprávněných procesních zájmů účastníků učinit promyšleně a citlivě tak, aby tento zásah byl co nejméně citelný a nepřekročil rozumné meze. Tento požadavek při plošném zavedení první skutkové koncentrace do řízení rozhodně splněn nebyl. Snaha odstranit průtahy v řízení se více méně minula účinkem, procesní postavení účastníků řízení v procesu zjišťování skutkového stavu se však dramaticky zhoršilo. Je nanejvýš neuspokojivé, že stávající podoba koncentrace řízení nikoli zanedbatelnou měrou zasahuje do práva účastníků na spravedlivý proces (potlačuje uplatnění principu rovnosti zbraní a omezuje realizovatelnost práva na právní slyšení, neboť účastníkům odnímá možnost reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany), komplikuje cestu ke zjištění skutkového stavu s obsahem co nejvíce se přibližujícím skutečnému stavu, přitom však nepřináší odpovídající výhodu (tedy ani výhodu v podobě zrychlení řízení). Uvedenou novelizací tedy náš civilní proces nic nezískal, ale mnohé ztratil.

#### 4.3 Skutková koncentrace a projednací princip

Jedním z významných a z pohledu zjišťování skutkového stavu určujících principů sporného nalézacího řízení jest princip projednací. Projednací princip ovlivňuje řízení tak, že soud projedná uplatněný nárok jen v mezích skutkových tvrzení prezentovaných účastníky řízení (v zásadě) a skutkový stav zjistí provedením účastníky označených důkazních prostředků. Tento princip tedy do řízení vnáší odpovědnost účastníků za úplnost zjištěného skutkového stavu. Sporné civilní řízení je uplatněním projednacího principu nastaveno jako řízení pro informované, bdělé a dbalé.

S odpovědností musí jít ruku v ruce možnost ovlivnit běh věcí. Jestliže o. s. ř. ponechává odpovědnost za úplnost zjištění skutkového stavu i nadále téměř důsledně na účastnících a odnímá jim možnost ovlivnit odpovídající procesní iniciativou zjištění skutkového stavu v pozdějších fázích prvoinstančního řízení, nelze než konstatovat, že společné uplatnění projednacího principu a koncentračního principu ve sporném nalézacím řízení není koncipováno správně. Projednací princip a princip koncentrační v řízení nepochybně mohou koexistovat, jejich působení však musí být regulováno mnohem promyšleněji, než jako je tomu v aktuálním o. s. ř.

### 5. KONKRÉTNÍ PODOBA PRVNÍ SKUTKOVÉ KONCENTRACE

První skutková koncentrace řízení spočívá v soustředění možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky do přípravného jednání (bylo-li nařízeno) nebo do prvního jednání ve věci (nevyužil-li soudce možnosti nařídit přípravné jednání). Účastníci řízení tedy v případě splnění prerekvizit (byli řádně předvoláni a poučeni)<sup>23</sup>

<sup>23</sup> Fakt, zda je poučení předpokladem navození koncentrace řízení, byl považován za sporný, neboť o. s. ř. tuto povinnost nezakotvoval, některé soudy však rozhodovaly tak, že bez odpovídajícího poučení řízení nemůže

mohou tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky jen do skončení přípravného jednání, respektive prvního jednání ve věci. Dobu, během níž lze účinně tvrdit skutečnosti a označovat důkazní prostředky, může předseda senátu prodloužit na dobu trvání lhůty, kterou případně účastníkům poskytne.

Z uvedeného pravidla limitujícího možnost tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky na konec přípravného jednání, prvního jednání ve věci nebo lhůty, jež byla účastníkům k tvrzení a označení dána, platí několik výjimek. K později tvrzeným skutečnostem nebo označeným důkazním prostředkům lze na základě dikce příslušných ustanovení o. s. ř. přihlídnout:

- má-li jimi být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků,
- nastaly až po jednání, jehož uskutečněním bylo řízení zkoncentrováno,
- jestliže je účastník řízení nemohl bez své viny včas (před navozením koncentrace) uvést,
- pokud je účastník tvrdil anebo označil poté, co byl některý z účastníků vyzván k doplnění tvrzení podle § 118a o. s. ř.

## 5.1 Kde nechal tesař díru

V tuto chvíli se dostávám k ozřejmění svého kritického postoje k první skutkové koncentraci. Nejsem odpůrcem koncentrace řízení *a priori*. Zastávám názor, že dobře koncipovaná koncentrace, jež eliminuje zbytečné průtahy v řízení a která účastníky řízení nezkrátí na jejich procesních právech nad únosnou mez, patří do moderního civilního procesu. Podstatou mojí kritiky jest tvrzení, že první skutková koncentrace ve své stávající podobě:

- 1) znemožňuje účastníkům řízení plnohodnotně reagovat<sup>24</sup>:
  - na skutková tvrzení protistrany a na protistranou označené důkazní prostředky v případě, že jsou tyto procesní kroky učiněny na poslední chvíli,
  - na průběh a průběžné výsledky dokazování,
- 2) je zbytečně uplatňována i v situacích, kdy nezabrání žádným průtahům v řízení, v důsledku čehož jen omezí účastníky v jejich možnosti ovlivnit skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy obsah zjištěného skutkového stavu,
- 3) eliminuje možnost smysluplně připustit změnu žaloby navrženou z důvodu změny tvrzeného skutkového stavu.

První skutková koncentrace má více nedostatků. Nechci se ale zabývat podružnostmi jako je například nedostatečná provázanost s neúplnou apelací či s poučovací povinností a výzvou zakotvenými ustanovením § 118a o. s. ř., podrobně se nebudu věnovat

---

být zkoncentrováno; aktuálně je tato otázka vyřešena judikaturou tak, že poučení má povahu prerekvizity pro navození koncentrace – viz Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. září 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010. Je však třeba mít v patrnosti, že se jedná o jediné rozhodnutí, rozhodovací praxi tudíž nelze prozatím považovat za ustálenou a konstantní.

<sup>24</sup> Judikaturou dovozenou možnost zpochybnit výsledky dokazování dodatečně označenými protidůkazy a důkazy opaku nelze považovat za dostatečnou možnost reagovat na výsledky dokazování – podrobněji dále v části textu, kterou budu věnovat vlivu judikatury na rozsah a podobu uplatnění první skutkové koncentrace v řízení.

ani problematice prerekvizity v podobě potřeby poučení o koncentraci řízení, kterou již za podružnou nepovažují, která ale nesouvisí s podstatou koncentrace a s vlivem jejího zavedení do řízení v podobě, v jaké se tak stalo.

## 5.2 Nemožnost reagovat na vývoj sporu

V této pasáži se budu věnovat zejména již zmíněné absenci vytvoření procesního prostoru pro:

- uplatnění práva na repliku v podobě tvrzení rozhodných skutkových okolností a označení důkazů, neboť tato zcela nezvládnutá rovina první skutkové koncentrace způsobila, že sporné řízení v aktuální podobě nepřijatelně omezuje účastníky řízení v možnosti tvrdit rozhodné skutkové okolnosti a označovat důkazní prostředky, přičemž popsané omezení se děje v takové kvalitativní intenzitě, že zasahuje do práva účastníků na spravedlivý proces a
- reakci na průběžné výsledky dokazování.

Slabá místa právní úpravy se dobře vysvětlují na příkladech. Dovolím si tedy vymodelovat jednoduchou ukázkou závěru prvního jednání ve věci: první jednání se blíží svému konci a jedna z procesních stran předá soudu krátkou cestou rozsáhlé vyjádření, v němž tvrdí celou řadu nových skutkových okolností a současně označí dlouhý seznam důkazních prostředků. Protistrana nemá zdaleka možnost se přímo v průběhu jednání s těmito tvrzeními a důkazními návrhy seznámit, natožpak aby promyslela jejich možné důsledky a zareagovala odpovídajícími procesními kroky (zejména v podobě tvrzení skutečností či označení důkazních prostředků). Předpokládáme-li, že řízení nepokročilo tak daleko, aby bylo možné rozhodnout bezprostředně,<sup>25</sup> je odpovídající reakcí procesní strany, která uvedené „podání na poslední chvíli“ neučinila, žádost o poskytnutí lhůty k tvrzení skutečností a k označení důkazních prostředků, učiněná před odročením jednání. Soud má v popsané situaci čtyři možnosti, jak dále postupovat<sup>26</sup>:

- poskytnout lhůtu, o níž účastník požádal,
- návrh na poskytnutí lhůty zamítnout a jednání odročit nebo
- neposkytnout lhůtu a jednání přerušit,
- jednání odročit a nepoučit účastníky o koncentraci řízení.

První řešení je korektní a odpovídá průběhu jednání; má však významný limit – lhůta může činit maximálně třicet dnů a je poskytována na prvním jednání ve věci nebo na přípravném jednání; s využitím této lhůty tedy lze reagovat na přednesy protistrany, nikoli však na výsledky dokazování. Pokud protistrana důkazní prostředky jen označí a ve lhůtě oddalující stop stav pro tvrzení a důkazní návrhy není dokazování provedeno, nemůže být reakce plnohodnotná.

Druhé řešení je jen těžko omluvitelným postupem soudu, jenž nerespektuje princip rovnosti zbraní a právo na právní slyšení s tím, že jedné procesní straně umožňuje zneužití práva. Lze uvažovat v intencích, že takový postup soudu založí odvolací důvod

<sup>25</sup> V rovině posuzování korektnosti úpravy koncentrace řízení má smysl situaci modelovat dále jen v intencích pokračování v řízení, při němž nebude vydáno meritorní rozhodnutí již na konci prvního jednání.

<sup>26</sup> Nemá-li v úmyslu již na předmětném prvním jednání ve věci meritorně rozhodnout.

v podobě jiné vady řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, s jistotou však s popsáním hodnocením postupu soudu prvního stupně odvolacím soudem počítat nelze.

Třetí možnost pak zřejmě vykazuje znaky obcházení práva.

Čtvrtou možnost účastníkům řízení poskytl Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. září 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010, jenž ve velkém senátu občanskoprávního a obchodního kolegia vykročil výrazně za hranice dané zněním předmětných ustanovení o. s. ř. (§ 114c a 118b) a přehodnotil předchozí rozhodovací praxi soudů.<sup>27</sup>

Moje přesvědčení je takové, že pokud procesní úprava umožňuje tak hrubé omezení práva jednoho z účastníků řízení reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany, nemá právo na další setrvání v právní regulaci civilního procesu. Úprava první skutkové koncentrace není dobře koncipovaná i přesto, že připouští reakci v podobě žádosti o poskytnutí lhůty, neboť soud žádosti o poskytnutí nemusí vyhovět, a pokud soud lhůtu neposkytne, neexistuje odpovídající procesní nástroj pro odstranění nepříznivých důsledků popsaného postupu soudu. Poskytnutí lhůty navíc není řešením bezproblémovým, jelikož pokud jeden z účastníků tvrdí skutečnosti nebo označí důkazní prostředky těsně před skončením lhůty (například podání pošle poslední den lhůty, takže protistrana má možnost se s ním seznámit až po skončení lhůty), je právo protistrany na repliku opět zkráceno.

Účastníci řízení mohou předvídat a spekulovat, s jakými překvapeními může protistrana přijít na první jednání ve věci a na základě důkladné přípravy reagovat. Vše se však předvídat nedá. Mnohem případnější by bylo nastavit skutkovou koncentraci řízení tak, aby účastníkům řízení poskytovala rovné možnosti a aby znemožňovala výše popsané taktické manévry spočívající v načasování prezentace skutkových tvrzení a označení důkazů na poslední chvíli.

Dalším modelovým příkladem bych chtěl ozřejmit důsledky absence práva účastníků reagovat tvrzením skutečností a zejména označením důkazů na výsledek dokazování. V rámci přípravy jednání účastníci označí důkazní prostředky; soud na prvním jednání ve věci některé z nich provede, účastníci označí další důkazní prostředky a soud jednání odročí. Na dalším jednání provede soud dokazování zbývajících důkazními prostředky. Při dokazování vyjdou najevo okolnosti, které by v případě doplnění dokazování měly zcela jiné dopady na zjištěný skutkový stav. Doplnění dokazování by nezpochybňovalo věrohodnost provedených důkazních prostředků nebo pravdivost prokázaných tvrzení, ale směřovalo by ke zjištění skutkových okolností, jež by prozatím zjištěným okolnostem daly jiný význam a jejichž zjištění by mohlo mít rozhodující vliv na výsledek řízení. I když účastník řízení bude vědět, že takové důkazní prostředky existují, ustanovení § 118b o. s. ř. odsuzuje naznačené důkazní návrhy k jasnému neúspěchu. Soud sice může důkazní prostředek označený v popsané situaci provést z vlastní iniciativy, nicméně zdaleka nemusí. Může reagovat i výzvou podle § 118a o. s. ř., důsledky této výzvy jsou však limitovány na deficit tvrzení a důkazních návrhů (podrobněji dále v textu); i v tomto případě závisí popsáný postup zcela na iniciativě soudu, se kterou účastníci řízení nemohou počítat. Takto rigidně nastavený omezující režim tvrzení skutečností

<sup>27</sup> Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 11. 2012, č. j. 26 Cdo 2168/2011-131.

a označování důkazních prostředků, jež znemožňuje přiměřeně reagovat na průběh dokazování, nemá s korektními procesními pravidly společné ani sebenepatrnější nic.

### 5.3 Zbytečně rigidní uplatnění koncentrace

Za nejméně pochopitelnou považuji tu rovinu první skutkové koncentrace, že řízení uzavírá vůči skutkovým přednesům a důkazním návrhům v režimu striktní zákonné koncentrace, jež se uplatní bez ohledu na fakt, zda se nepřipuštěním tvrzení skutečností a označení důkazů po navození koncentrace vytvoří překážka reálně hrozícím průtahům v řízení či nikoli. Omezení účastníků reagovat tvrzením skutečností a označením důkazů na průběh řízení je tak výrazným zásahem do práv účastníků na spravedlivý proces, že je nanejvýš vhodné, aby koncentrace byla v řízení uplatněna selektivně, citlivě a jen v případech, že je jí pro rychlý průběh toho kterého řízení třeba.

Považuji za nezbytné, aby právní úprava koncentrace řízení poskytovala soudci nástroj, který účastníkům umožní tvrdit skutečnosti a označit důkazy v již zkoncentrovaném řízení. Tímto nástrojem není výzva uplatněná vůči účastníkům dle § 118a o. s. ř. (přesněji řečeno se jedná o nástroj jen limitovaně využitelný), neboť tato možnost soudu eliminovat důsledky již navozené koncentrace je omezena jen na situace, kdy má soud v úmyslu věc po právní stránce posoudit jinak než účastník řízení, a na situace, kdy procesní postoj účastníka vykazuje deficit skutkových tvrzení či důkazních návrhů, jenž pravděpodobně povede k neunesení důkazního břemene. Dát však účastníkům řízení příležitost zareagovat například na překvapivý průběh dokazování soudce možnost nemá, což vnímám jako zásadní nedostatek stávající úpravy.

### 5.4 Skutková koncentrace a změna žaloby

První skutková koncentrace dost nepříznivě zasáhla do regulace změny žaloby. Změnou žaloby je buď taková změna či doplnění rozhodných skutkových tvrzení, které vyžaduje jinou právní kvalifikaci, nebo změna petitu. Účinky první skutkové koncentrace navozené ukončením jednání (prvního ve věci nebo přípravného) nejsou dotčeny ani připuštěním změny žaloby. Je-li tato připuštěna na základě změny či doplnění skutkových tvrzení, nastává v řízení paradoxní situace, kdy je v řízení uplatňován nárok podložený jiným skutkovým stavem, ale podklad pro jeho úspěšné uplatnění v podobě nových skutkových tvrzení a nově označených důkazů v řízení není relevantní (k tvrzením i důkazním návrhům nelze přihlížet). Možnost žalobce uspět v takto uspořádaném řízení je dramaticky limitována.

### 5.5 Možnost reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany v režimu stávajících výjimek z první skutkové koncentrace

Jak jsem již uvedl výše, uplatňuje se koncentrační princip v režimu první skutkové koncentrace sice rigidně, nikoli však absolutně. Účastníci řízení jsou oprávněni tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky i po skončení prvního jednání ve věci (případně přípravného jednání) nebo po uplynutí soudem poskytnuté lhůty, jestliže:

- jimi má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků,
- nastaly až po jednání, jehož uskutečněním bylo řízení zkoncentrováno,

- je účastník řízení nemohl bez své viny včas (před navozením koncentrace) uvést,
- pokud je účastník tvrdil anebo označil poté, co byl některý z účastníků vyzván k doplnění tvrzení podle § 118a o. s. ř.,
- jimi má být zpochybněn obsah zjištěného skutkového stavu cestou protidůkazu nebo důkazu opaku.

Žádná z těchto výjimek účastníkovi řízení neumožňuje tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky směřující ke zjištění nového dosud neuplatněného skutkového stavu po navození koncentrace s odůvodněním, že se jedná o reakci na vývoj sporu (na tvrzení skutkových okolností a důkazní návrhy protistrany nebo na výsledek dokazování). Možnost reakce na vývoj řízení v podobě odpovídajících tvrzení a důkazních návrhů účastníkům řízení neposkytuje ani druhá a třetí z uvedených výjimek.

Jestliže chce účastník řízení reagovat na tvrzení a důkazní návrhy protistrany učiněné až na „poslední chvíli“ nebo na výsledky dokazování, nelze skutečnosti, které existovaly před navozením koncentrace, a důkazní prostředky způsobitelné k označení taktéž před uplatněním koncentračního principu, vtáhnout do řízení jako skutečnosti či důkazní prostředky, jež nastaly až po jednání či uplynutí lhůty. I když takovými tvrzeními či důkazními návrhy chce účastník reagovat na vývoj řízení, k němuž došlo po zkoncentrování řízení, stále se jedná o okolnosti existující před skončením jednání či uplynutím lhůty.

Stejně je to i s třetí výjimkou – pokud účastník o předmětných skutečnostech nebo důkazech věděl a mohl je tvrdit či označit, nelze je učinit pro řízení relevantními s odůvodněním, že je účastník nemohl bez své viny včas uvést, protože nevěděl, že jsou pro řízení významná. Jestliže účastník neví, že určité okolnosti jsou pro řízení relevantní a potřebu je tvrdit nebo prokazovat si uvědomí až následně v důsledku průběhu řízení, stále se jedná o okolnosti a důkazy, které účastník mohl tvrdit, respektive označit. Jestliže totiž účastník s ohledem na aktuální situaci v řízení nevěděl, že mu mohou být určitá tvrzení či důkazní prostředky v řízení ku prospěchu, neznamená to, že tyto nemohl uvést – mezi situací, kdy účastník skutečnosti netvrdí a důkazní prostředky neoznačí proto, že tak nemůže učinit, a mezi situací, kdy účastník může tvrdit skutečnosti a předložit důkazní návrhy, ale neučiní tak z toho důvodu, že tyto v okamžiku, kdy se řízení koncentruje, ještě nepovažuje za významné, je příliš velký rozdíl, než aby bylo možné potřebu účastníka řízení reagovat odpovídajícím a procesně účinným způsobem na skutečnosti tvrzené protistranou, jakož i na důkazní prostředky označené taktéž protistranou nebo na výsledek dokazování s odkazem na výjimku koncipovanou tak, že umožňuje tvrdit skutečnosti a označit důkazy po navození koncentrace v případě, že se jedná o skutečnosti a důkazy, jež účastník bez své viny nemohl uvést.

Je dobré, že rozhodovací praxe soudů<sup>28</sup> zmírnila velmi ostrou hranu první skutkové koncentrace v tom směru, že umožňuje označit po navození koncentrace řízení důkazy opaku a protidůkazy. Toto zmírnění koncentrace však představuje jen dílčí řešení, které neumožňuje vtáhnout do řízení nová skutková tvrzení a důkazní prostředky, které by otevřely cestu pro uplatnění protinormy.<sup>29</sup>

<sup>28</sup> Jedná se o rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

<sup>29</sup> Podrobněji viz dále v textu v části věnované judikatuře.

## 5.6 Nadbytečná tvrzení a důkazní návrhy uplatněné „pro strýčka příhodu“

Je třeba konstatovat, že existuje řada řízení, v nichž první skutková koncentrace může mít ten účinek, že eliminuje případné průtahy v řízení, jež by byly (a před zavedením této koncentrace do řízení bývaly) způsobeny účelovým postupným tvrzením skutečností a označováním důkazů. Je třeba konstatovat i fakt, že v některých řízeních první skutková koncentrace takto účelové postupné tvrzení skutečností a označování důkazů blokuje.

Eliminace případných průtahů řízení však není jediným faktorem, kterým první skutková koncentrace ovlivňuje dobu trvání sporu. Důsledky první skutkové koncentrace vedou účastníky řízení k postupu, v jehož rámci ti to zahlcují soud přehrší tvrzení a důkazních návrhů, které pro zjištění skutkového stavu nejsou relevantní. Popsaný procesní postup účastníci volí z důvodu takzvané „procesní opatrnosti“. Ve snaze předejít možnému opomenutí tvrdit důležité skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky, jakož i reagovat sice s předstihem, nicméně těsně před zkoncentrováním řízení, na různé varianty vývoje dokazování, tedy účastníci řízení tvrdí skutečnosti a označují důkazní prostředky, které sice považují za aktuálně nadbytečné, ale za případně nutné později v průběhu řízení. Nelze pochybovat o faktu, že takové tvrzení skutečností a označování důkazů „pro strýčka příhodu“ zapleveluje soudní spisy, zahlcuje soud listinami a informacemi, což zdržuje nejen účastníky řízení, ale zejména soud, který musí vybírat relevantní skutková tvrzení a důkazní návrhy z mnohem širší nabídky než v případě, že by účastníci mohli se svými tvrzeními a s označením důkazů reagovat až na vývoj dokazování.

## 6. SKUTKOVÁ KONCENTRACE A PŘÍPRAVNÉ JEDNÁNÍ

### 6.1 Přípravné jednání

Přípravné jednání se jeví jako smysluplný nástroj přípravy jednání, který je nadán potenciálem posunout přípravu jednání na kvalitativně mnohem vyšší úroveň. Pokud by byl uplatněný nárok předběžně projednán v přípravném jednání, pokud by se vymezil okruh projednávaných skutkových okolností a předem by vešly ve známost důkazní prostředky, jež strany hodlají označit, měla by tato podoba přípravy jednání nepochybně příznivý vliv na připravenost jednání. Tento latentně smysluplný prostředek přípravy jednání novela 7/2009 zcela znehodnotila koncentrací, kterou s uskutečněním přípravného jednání spojíla.

### 6.2 Přípravná část řízení a jeho koncentrace

Samostatnou kapitolu představuje vtažení koncentračního principu do přípravy jednání. V předchozí pasáži jsem se věnoval jen nedostatkům první skutkové koncentrace spojené s ukončením prvního jednání ve věci. Vše výše uvedené v podstatě platí i ve vztahu ke koncentraci vnesené do řízení přípravným jednáním. I ustanovení § 114c o. s. ř. nastoluje koncepčně nesprávně uchopenou koncentrací. V této „přípravné“ variantě je nedomyšlenost první skutkové koncentrace umocněna faktem, že stop stav pro tvrzení skutečností a označení důkazů přichází ještě před započítáním samotného projednání věci a před dokazováním.

Možnost navození skutkové koncentrace řízení přípravným jednáním přináší v praxi výše popsané škodlivé účinky jen výjimečně, neboť přípravná jednání nebývají zpravidla nařizována. Mám za to, že se tak děje (tedy vlastně neděje) zejména díky koncentraci řízení, jež by byla s uskutečněním přípravného jednání spojena.

Koncentrace řízení spojená s ukončením přípravného jednání uskutečněná na platformě aktuální koncepce „sešňorává“ přípravu jednání do zpravidla jednoho vyjádření žalovaného nebo do jediného přípravného jednání (je-li nařízeno). Na přípravném jednání se nedokazuje, účastníci řízení se tedy nemohou seznámit s obsahem označených důkazních prostředků. S ukončením přípravného jednání je řízení zkoncentrováno, aniž by sporné strany znaly obsah důkazních návrhů protistrany; tento režim uzavření řízení vůči novým skutkovým tvrzením a důkazním návrhům znemožňuje reakci na důkazní návrhy protistrany, průběh dokazování a průběžné výsledky dokazování v absolutní rovině. Jsem přesvědčen o faktu, že spojení koncentrace řízení s ukončením přípravného jednání překročilo hranici rozumné úpravy sporného řízení.

## 7. ÚPRAVA KONCENTRACE ŘÍZENÍ V NĚMECKU

Na tomto místě bych rád stručně představil hlavní principy koncentrace řízení v Německu. Rozdíl mezi naší a německou úpravou koncentrace řízení jsou zásadní a mají rozhodující vliv na kvalitu a smysluplnost zakotveného procesního režimu.

Rozhodl jsem se nepopisovat úpravu koncentrace řízení v Německu do detailů, neboť tomuto výkladu by nezbytně musel předcházet podrobný popis průběhu řízení před soudem prvního stupně, jelikož německá úprava průběhu řízení není shodná s naší úpravou. Takový výklad by svým rozsahem významně přesáhl možnosti tohoto článku a není ani nezbytný. Jsem přesvědčen, že plně postačí popsat nosné prvky koncentrace řízení v německém podání s tím, že se zaměřím na ty aspekty německé úpravy koncentrace, které považuji za významné z hlediska zdůraznění nedostatků naší úpravy (tedy i hledání prostoru pro její zlepšení). I subtilnímu popisu koncentrace řízení zaměřenému na jeho nosné prvky musí předcházet alespoň stručné vysvětlení fungování přípravného řízení.

### a) Úloha soudce

V Německu se neuplatňuje rigidní zákonná koncentrace; mnohem významnější roli při uzavření řízení vůči dalším skutkovým tvrzením a důkazním návrhům hraje soudce. Koncentrace řízení dle německého civilního soudního řádu<sup>30</sup> je tedy koncentrací mnohem víc soudcovskou než zákonnou (koncentrace navozovaná lhůtami danými soudem v přípravné části řízení je vysloveně soudcovskou koncentrací). I koncentrace řízení spojená s hlavním jednáním (jednáním ve věci) má mnohem blíž ke koncentraci soudcovské než ke koncentraci zákonné, neboť o uzavření řízení rozhoduje soudce. Důsledky koncentrace řízení (v řízení soud buď nepřihlíží ke skutkovým tvrzením předloženým po lhůtě nebo v rozporu s požadavkem na jejich předestření s dostatečným předstihem, nebo nevyhoví důkazním návrhům uplatněným po lhůtě nebo v rozporu s požadavkem

<sup>30</sup> Zákon Spolkové republiky Německo nově vyhlášen v BGBl. I S. 3202, Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „ZPO“.

na jejich včasné označení) jsou navozovány odmítnutím pozdních skutkových přednesů nebo důkazních návrhů. Soudce je při uplatnění koncentračního principu v řízení určujícím elementem, na jehož rozhodnutí závisí, zda se koncentrace řízení uplatní či nikoli; postupuje podle stanovených kritérií (zda by zohledněním pozdních skutkových přednesů nebo provedením opožděných důkazních návrhů došlo k průtahům v řízení a zda bylo prodloužení účastníka řízení s tvrzením skutečností nebo s označením důkazních prostředků zaviněné či nikoli), soudci je však výslovně poskytnut prostor k volnému uvážení, zda podání odmítne jako opožděné či nikoli.

Českou koncentraci řízení je třeba vnímat jako čistou zákonnou koncentraci, jež soudci ponechává minimum prostoru, jak uzavření možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky ovlivnit. Kvalitě řízení tento model rozhodně nesvědčí.

#### b) Koncentrace spojená s přípravou jednání

V přípravné části řízení je režim koncentrace řízení závislý na faktu, zda příprava probíhá písemnými podáními nebo na přípravném jednání.

Soud má při přípravě jednání na výběr ze dvou možností, jak postupovat – buď k přípravě hlavního jednání nařídí ústní přípravné jednání (§ 275 ZPO), nebo vyzve účastníky k písemnému vyjádření dle § 276 ZPO.<sup>31</sup> Vyzve-li soud na počátku přípravy jednání účastníky jednání (nebo jen žalovaného) k vyjádření, je příprava jednání uskutečněna cestou písemného přípravného řízení. Nařídí-li soud přípravné jednání, bude příprava jednání probíhat v podobě ústní přípravy jednání. Uskuteční-li soud jakýkoli úkon směřující k nařízení přípravného jednání, nelze již přípravu jednání vést písemnou formou.<sup>32</sup> Vedení přípravného řízení písemnou formou znemožňuje následné nařízení přípravného jednání, nařízení přípravného jednání však soudci neuzavírá cestu k uplatnění výzvy účastníkům, aby se písemně vyjádřili.

Ve výjimečných případech (převážně nižší) soudy mohou přípravu jednání zcela vynechat, nepostupují tedy žádným z těchto způsobů a nařídí hlavní jednání; jedná se o neobvyklý postup omezený na situace, kdy se nárok žalobce jeví buďto velmi dobře odůvodněným, anebo naopak neodůvodněným.<sup>33</sup> Paradoxně právě tento nikoli příliš sofistikovaný způsob vedení řízení někdy přivodí nejrychlejší možné vyřízení věci.<sup>34</sup>

V německém přípravném řízení jsou využívány dva nástroje eliminující průtahy v řízení – kontumace řízení a koncentrace řízení. ZPO zařazuje úpravu lhůt, jejichž zmeškání může mít za následek uplatnění koncentračního principu, a lhůt, jejichž nedodržení nasměruje řízení do kontumačního rozhodnutí, do téhož ustanovení (§ 276); orientace v důsledcích zmeškání těchto lhůt tak není úplně snadná. Německá komentářová

<sup>31</sup> „Bei der Termينsvorbereitung steht dem Gericht ein zweifaches Ermessen zur Verfügung. Zum einen besteht die Möglichkeit, zur Vorbereitung des mündlichen Haupttermins zwischen der Anordnung des frühen ersten Termins und des schriftlichen Vorverfahrens zu wählen.“ – KRÜGER, W. – RAUSCHER, T. – BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 1: §§ 1–354*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2013, § 275 Rn. 1–21.

<sup>32</sup> V rámci ústní přípravy jednání však lze výsledky přípravné jednání doplňovat písemnými vyjádřeními.

<sup>33</sup> KOCH, Harald – DIEDRICH, Frank. In: Piet Taelman (Volume Editor) – Roger Blanpain (General Editor) – Michele Colucci (Associate General Editor). *Austria, IEL Civil Procedure [online]*. Netherlands: Kluwer Law International BV, 2006, s. 84.

<sup>34</sup> KOCH, H., op. cit., s. 85.

literatura klasifikaci těchto lhůt nevykládá shodně.<sup>35</sup> Lhůty pro vyjádření jsou navíc stanovovány v ne zcela jednoduché podobě.

Pro „písemné přípravné jednání“ je charakteristické „dvoustupňové“ stanovení lhůty. Vedle lhůty k vyjádření k žalobě (*Klageerwiderung*), která může být využita jak v rámci písemné přípravy jednání, tak v rámci ústního přípravného řízení podle § 275 ZPO, je žalovanému navíc stanovena ještě krátká lhůta k takzvanému „oznámení obrany“ (*Verteidigungsanzeige*).<sup>36</sup>

Zmeškání prekluzivních lhůt stanovených k vyjádření může mít za následek buď odmítnutí podání (a tedy nepřihlédnutí ke skutkovým tvrzením a neprovedení označených důkazních prostředků) nebo vydání rozsudku pro zmeškání. Za rozlišovací kritéria, na základě kterých se v řízení uplatní kontumace nebo koncentrace řízení, je nezbytné považovat jednak fakt, zda se soudce rozhodl vést přípravu jednání jen písemně nebo zda zvolil cestu přípravného jednání, dále pak fakt, jaký typ výzvy soudce účastníkům řízení adresoval. Je-li příprava jednání vedena jen písemně, může zmeškání prekluzivních lhůt k vyjádření vyústit v odmítnutí návrhu; jsou-li účastníci vyzváni k vyjádření v případě, že bylo nařízeno nebo se konalo přípravné jednání, mohou se v řízení v závislosti na povaze výzvy uplatnit důsledky koncentrace v podobě odmítnutí pozdního podání nebo může být vydán rozsudek pro zmeškání. V rámci přípravy jednání mají povahu úkonů koncentrujících řízení zejména výzva k vyjádření žalovaného k žalobě (§ 275 odst. 1 věta první ZPO, § 275 odst. 3 ZPO a § 276 odst. 1 věta druhá ZPO) a následně výzva ke stanovisku žalobce k žalobní odpovědi (§ 275 odst. 4 ZPO a § 276 odst. 3 ZPO). Prekluzivní lhůty však soudce může stanovit i pro jiná podání, která přispějí k vyřešení sporných otázek a vyjasnění věci.

Lhůta k podání podle § 276 odst. 1 věta první ZPO činí ze zákona dva týdny a není možné ji prodloužit. Jen když je žaloba doručována do zahraničí, může a musí předseda senátu stanovit odpovídající (delší) lhůtu.<sup>37</sup>

Pokud účastníci zmeškají lhůty, jimž je třeba v závislosti na výše uvedeném přiznat koncentrační podobu, v rámci přípravy jednání, může soud k později uplatněným tvrzením a důkazním návrhům přihlédnout, pokud nezpůsobí průtahy v řízení nebo pokud účastník řízení takové zpoždění dostatečně omluví (§ 296 odst. 1 ZPO).

#### c) Koncentrace spojená s jednáním ve věci

Tam, kde je koncentrace spojena s ukončením jednání ve věci, není tato navozována automaticky tak, že po skončení jednání nelze k nově tvrzeným skutečnostem a důkazním

<sup>35</sup> Srov. KRÜGER, W. – RAUSCHER, T. – BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 1: §§ 1–354*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2013, § 275 Rn. 1–21. VORWERK, V. – WOLF, CH. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 12, Stand 15. 3. 2014, § 276 Rn. 3–9. SAENGER, I. *Zivilprozessordnung. Handkommentar*. 5. Auflage. Gebunden Nomos, 2013, § 275 Rn 1–1.

<sup>36</sup> „Die in Abs 1 vorgesehene zweistufige Fristsetzung ist das Charakteristikum des schriftlichen Vorverfahrens. Neben einer Frist zur Klageerwiderung – die gem § 275 ZPO auch vor, in oder nach einem frühen ersten Termin gesetzt werden kann – wird dem Beklagten zugleich eine kurze Frist zur Verteidigungsanzeige gesetzt.“ In: V. Vorwerk – Ch. Wolf. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 12, Stand 15. 3. 2014, § 276 Rn. 3–9.

<sup>37</sup> „Die Frist zur Verteidigungsanzeige beträgt nach Abs 1 S 1 stets zwei Wochen ab Zustellung der Klageschrift. Eine Verlängerung dieser gesetzlichen Frist ist nicht möglich (§ 224 Abs 2 ZPO). Nur wenn die Klage im Ausland zuzustellen ist, kann und muss der Vorsitzende eine abweichende (längere) Frist bestimmen.“ In: V. Vorwerk – Ch. Wolf. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 12, Stand 15. 3. 2014, § 276 Rn. 3–9.

návrhům přihlédnout; mechanismus uplatnění koncentračního principu je v popsané situaci takový, že soudce k tvrzením a důkazním návrhům předloženým v rozporu s požadavky na odstranění průtahů, nemusí přihlédnout (§ 296 odst. 2 ZPO). Důležitým faktorem je povinnost účastníků řízení předkládat svoje skutkové přednesy a důkazní návrhy s dostatečným předstihem písemně tak, aby se protistrana na tyto mohla připravit. Za pozdní tedy nemusí být považováno jen podání učiněné po jednání, může se týkat i podání učiněného až na jednání, pokud z jeho povahy vyplývá, že protistrana by potřebovala čas k přípravě na reakci (§ 282 odst. 2 ZPO).<sup>38</sup> I v tomto případě soudce při rozhodování, zda tvrzení a důkazní návrhy odmítnout, vychází z důsledků projednání pozdního přednesu a z případného zavinění prodlení (§ 296 odst. 2 ZPO).

Koncentrace řízení spojená s ukončením jednání je koncipována tak, že ZPO zakotvuje (jak jsem již zmínil) výslovný zákaz úmyslného předkládání překvapivých tvrzení a důkazních návrhů. Obrana či reakce na obranu musí být prezentována s takovým předstihem, aby se protistrana mohla připravit a reagovat (§ 282 odst. 2 ZPO). Pokud tuto povinnost předložit svoje skutková tvrzení nebo důkazní návrhy s dostatečným předstihem strana sporu poruší, má soud dvě možnosti, jak zareagovat:

- buď může protistraně poskytnout prostor k odpovídající reakci v podobě lhůty, v níž se k těmto přednesům písemně vyjádří (§ 283 ZPO), nebo v podobě nařízení nového jednání; v takovém případě vezme v úvahu všechna tvrzení a všechny důkazní návrhy stran, tedy i ty, které byly učiněny po lhůtě (§ 283 ZPO),
- nebo k takové obraně či reakci na obranu, na něž protistrana nemůže bezprostředně při jednání reagovat, nemusí přihlédnout; popsané vytěsnění obrany nebo reakce na obranu z řízení případá v úvahu jen v případě, že by v důsledku zohlednění těchto tvrzení a důkazních návrhů došlo k průtahům v řízení a zmeškání lhůt je zapříčiněno hrubou nedbalostí účastníka<sup>39</sup> (§ 296 odst. 2 ZPO).

Soud by vlastně měl provést test proporcionality a další postup v řízení podřídit faktu, který nepříznivý aspekt je pro řízení větší – zda prodloužení řízení nebo neúplné zjištění skutkového stavu v důsledku nepřihlédnutí k pozdní prezentaci skutečností či důkazních návrhů – a na základě výsledku tohoto testu nepřihlédnout k přednesu, na který strana není schopna zareagovat, nebo poskytnout protistraně prostor k následné reakci.

Oproti tomu naše úprava je koncipována tak, že k tvrzením a důkazním návrhům prezentovaným po skončení jednání nelze (není-li dána některá z výjimek) přihlédnout ze zákona. Náš model koncentrace představuje rigidní zákonnou koncentraci, v jejímž rámci se soudce jen těžko propracovává k možnosti průběh řízení v tomto směru ovlivnit.

#### d) Prostor pro reakci (právo na repliku)

ZPO ke lhůtám poskytnutým pro obranu či reakci na obranu přistupuje strukturovaně; předpokládá poskytování lhůt jednotlivým účastníkům, jež na sebe navazují, čímž výslovně vytváří platformu pro reakci na podání protistrany. ZPO tedy předpokládá poskytnutí zvláštní lhůty protistraně k reakci na podání učiněné druhou stranou; výslovně zakotvuje povinnost poskytnout žalobci lhůtu k reakci na vyjádření žalovaného (§ 275 ZPO).

<sup>38</sup> Podrobněji dále v textu.

<sup>39</sup> Oba tyto předpoklady musí být splněny kumulativně.

Jak jsem již uvedl, ZPO v ustanovení § 282 účastníkům výslovně přikazuje prezentovat přednesy skutkových okolností a důkazní návrhy s dostatečným předstihem před hlavním jednáním (jednáním ve věci) tak, aby se protistrana mohla připravit a reagovat na ně (§ 282 odst. 2 ZPO). Sankcí za nerespektování tohoto požadavku je buď poskytnutí následného prostoru protistraně k odpovídající reakci, nebo odmítnutí pozdě předložené obrany či reakce na obranu (§ 296 odst. 2 ZPO).

Jak jsem již uvedl výše, ZPO minimalizuje prostor pro taktizování založené na předkládání zásadních tvrzení a důkazních návrhů na poslední chvíli s cílem znemožnit protistraně reagovat.

V německém modelu koncentrace řízení je tedy vhodně sklouben požadavek na řádnou realizaci právního slyšení (na garanci kontradiktorního průběhu řízení) s projevy koncentračního principu.

O. s. ř. účastníky nevede ke včasnému předkládání skutkových přednesů a důkazních návrhů, naopak vytváří živnou půdu pro snahu znevýhodnit protistranu tvrzením skutečností a označením důkazních prostředků na poslední chvíli. Případně poskytnuté lhůty podle § 114c nebo § 118b o. s. ř. končí stejně pro žalobce i žalovaného, na podání učiněné před koncem lhůty tudíž protistrana již nemůže zareagovat. Český model koncentrace řízení účastníky řízení vůbec nepočítá s právem účastníka řízení na repliku.

#### e) Poučení

O riziku odmítnutí podání pro jejich opožděnost musí být účastníci řízení dostatečně poučeni.

Poučení musí obsahovat informaci o faktu, že pozdnímu podání hrozí, že bude odmítnuto podle § 296 odst. 1 ZPO.<sup>40</sup>

V tomto směru naše úprava koncentrace řízení za německou úpravou taktéž poněkud zaostává. Uvedený nedostatek výslovného požadavku na poučení je řešen judikaturou: „*Účinky tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř. nenastanou, jestliže účastníci nebyli o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích poučeni jednak v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání, jednak před skončením přípravného jednání, jednání nebo dalšího jednání, má-li v této době nastat tzv. koncentrace řízení.*“<sup>41</sup>

#### f) Několik doplňujících poznámek:

Pro úplnost uvádím, že na rozdíl od naší úpravy dle ZPO podléhají koncentraci i:

*Obrana založená na tvrzené nepřipustnosti žaloby.* I v tomto případě se jedná o měkkou koncentraci, když je připuštěna i pozdě učiněná obrana spočívající v tvrzení, že žaloba je nepřipustná, pokud žalovaný zpoždění této obrany omluví akceptovatelnými důvody. Nedostatek zavinění je vnímán jako okolnost, jež se při rozhodování, zda pozdní obranu připustit či nikoli, prosazuje na úkor možného prodloužení řízení. Je-li zmeškání lhůty

<sup>40</sup> „*Der Beklagte ist darüber zu belehren, dass bei Anwaltszwang die Klageerwiderung durch den Rechtsanwalt einzureichen ist, den er zu bestellen hat (dazu § 271 Abs. 2). Er ist auch darauf hinzuweisen, dass ihm bei Versäumung der Klageerwiderungsfrist Zurückweisung wegen Verspätung droht (§ 296 Abs. 1).*“ In: H.-J. Musielak et al. *Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO mit Gerichtsverfassungsgesetz*. 11. neubearbeitete Auflage. München: Vahlen, 2014. § 277 Rn. 1–7.

<sup>41</sup> Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. září 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

při obraně založené na tvrzené nepřipustnosti žaloby dostatečně omluveno, je bezvýznamné, zda v případě uvedeném v § 296 odst. 3 zpoždění (průtah v řízení) skutečně nastane či nikoli.<sup>42</sup>

- Změna v právní argumentaci. Na právní argumentaci dopadá koncentrační princip jen výjimečně (§ 296a ZPO, § 103 odst. 1 Ústavy Spolkové republiky Německo). Děje se tak v případě, že by v důsledku připuštění změny právní argumentace byla protistrana zkrácena v právu na tuto změnu argumentace reagovat.

Čisté právní hodnocení nespadá pod § 296a ZPO, protože se nejedná o prostředek „útočného či obranného“. Avšak jednalo by se o porušení § 103 odst. 1 Ústavy Spolkové republiky Německo, kdyby soud přijal zcela nová právní hodnocení a právní závěry (tedy takové, ze kterých do konce ústních jednání ani soud ani strany zjevně nevycházely), které by strana předložila, aniž by druhá strana měla možnost se k těmto vyjádřit, a zohlednil je při posouzení věci.<sup>43</sup>

#### g) Stručné hodnocení

Německá úprava je promyšlená a efektivní. Poskytuje soudci dostatek nástrojů pro eliminaci průtahů v řízení, nezkracuje však nedůvodně právo účastníků řízení tvrdit rozhodné skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky. Zvýhodňuje korektní procesní postup účastníků řízení a nevytváří prostor pro spekulativní skutkové přednesy a důkazní návrhy na poslední chvíli. Neuplatňuje se paušálně; projevy koncentračního principu jsou v německém řízení koncipovány tak, aby reflektoval průběh konkrétního řízení. Ve vztahu k úvahám *de lege ferenda* ji lze označit jako vysoce inspirativní.

## 8. ROZHODOVACÍ PRAXE SOUDŮ

Je třeba konstatovat, že pohled na úpravu koncentrace řízení nikoli zanedbatelnou měrou změnila rozhodovací praxe soudů. Soudy se s problematikou koncentrace řízení vypořádávají nejednotně, poměrně často až příliš striktně respektují meze dané ustanoveními §§ 114c a 118b o. s. ř., za výjimečný nelze považovat jev, kdy soudci ustanovení zakotvující koncentraci využívají k omezení účastníků řízení v jejich procesních aktivitách proto, aby si zjednodušili práci a nemuseli se zabývat dalšími skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy. Nelze však přehlédnout fakt, že nikoli zanedbatelná část soudců má snahu vykládat ustanovení §§ 114c a 118b o. s. ř. rozumně ve prospěch kvality řízení.

<sup>42</sup> „Verspätete Prozesseinreden sind nach Abs 3 schon dann zurückzuweisen, wenn die Verspätung nicht genügend entschuldigt ist; ob eine Verzögerung eintritt, ist hier irrelevant.“ In: V. Vorwerk – Ch. Wolf. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 12, Stand 15. 3. 2014, § 296.

<sup>43</sup> „Reine Rechtsausführungen fallen nicht unter § 296a, weil sie nicht zu den Angriffs- und Verteidigungsmitteln gehören. Allerdings wäre es ein Verstoß gegen Art. 103 Abs. 1 GG, wenn das Gericht neue Rechtsausführungen (also solche, von denen erkennbar bis zum Schluss der mündlichen Verhandlung weder Gericht noch Parteien ausgingen) einer Partei zur Kenntnis nähme und eventuell berücksichtigte, ohne dass die Gegenseite Gelegenheit zur Stellungnahme hatte. In einem solchen Fall dürfte ferner regelmäßig ein Verstoß gegen § 139 Abs. 2 vorliegen. Daher gilt auch für Rechtsausführungen in einem nicht nachgelassenen Schriftsatz, dass sie das Gericht nur daraufhin überprüfen darf, ob ausnahmsweise Veranlassung zur Wiedereröffnung der mündlichen Verhandlung (§ 156) besteht.“ In: W. Krüger – T. Rauscher – E. Becker-Eberhard. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 1: §§ 1–354*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2013, § 296a Rn. 1–10.

Lze se tak setkat s rozhodnutími, která pohled na koncentraci řízení posunuly směrem k racionálnějšímu a spravedlivějšímu průběhu řízení. Na tomto místě bych zmínil zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky 31 Cdo 4616/2010, jež ve vztahu k ustanovením §§ 114c a 118b o. s. ř. vytvořilo zásadní korektiv.

Právní věty uvedeného rozhodnutí jsou následující:

*„Poté, co nastaly účinky tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř., účastníci (nejde-li o výjimky stanovené zákonem) nemohou uvádět jen takové rozhodné skutečnosti o věci samé, ohledně nichž mají podle hmotného práva povinnost tvrzení, a označovat jen takové důkazy, jimiž plní svou důkazní povinnost; účinky tzv. koncentrace řízení nebrání účastníkům popírat správnost tvrzení protistrany o skutečnostech významných pro rozhodnutí o věci samé nebo se vyjadřovat k důkazům označeným druhou stranou sporu.*

*K projevu, jímž účastník vyjadřuje svůj žalobní požadavek nebo stanovisko k němu, jímž uplatňuje své procesní námitky, jímž shrnuje své návrhy učiněné za řízení, jímž se vyjadřuje k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci nebo jímž sděluje svůj názor, jak má být věc soudem rozhodnuta, soud vždy přihlédně, i když je účastník učinil až poté, co nastaly účinky tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř.*

*Účinky tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř. nenastanou, jestliže účastníci nebyli o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích poučeni jednak v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání, jednak před skončením přípravného jednání, jednání nebo dalšího jednání, má-li v této době nastat tzv. koncentrace řízení.*

*První jednání lze pokládat ve smyslu ustanovení § 118b odst. 1, věty druhé, o. s. ř. za skončené jen tehdy, byly-li při něm provedeny alespoň všechny úkony uvedené v ustanoveních § 118 odst. 1 a 2 o. s. ř.“*

Z odůvodnění rozhodnutí považuji za vhodné citovat následující:

*„Protože v tzv. sporném řízení dopadají povinnost tvrzení a důkazní povinnost (a jim odpovídající břemeno tvrzení a důkazní břemeno) na strany sporu odlišně, jsou povinnost tvrzení a důkazní povinnost také určující pro vymezení, vůči které ze stran sporu a o čem nastává tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř. 31. 8. 2012. Poté, co nastaly účinky tzv. koncentrace řízení, tedy účastníci (nejde-li o výjimky stanovené zákonem) nemohou uvádět jen takové rozhodné skutečnosti o věci samé, ohledně nichž mají podle hmotného práva povinnost tvrzení, a označovat jen takové důkazy, jimiž plní svou důkazní povinnost; účinky tzv. koncentrace řízení proto nebrání účastníkům popírat správnost tvrzení protistrany o skutečnostech významných pro rozhodnutí o věci samé nebo se vyjadřovat k důkazům označeným druhou stranou sporu. ...*

*Dovolací soud je přesvědčen, že zajištění spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků a uplatnění principu právní jistoty ve věcech projednávaných a rozhodovaných v občanském soudním řízení vyžadují, aby soud (též s přihlédnutím k ustanovení § 5 o. s. ř.) při plnění své poučovací povinnosti postupoval shodně (stejně) ve všech případech, v nichž podle ustanovení § 118a odst. 1 a 2 o. s. ř. nastává tzv. koncentrace řízení. Nemají-li být tedy činěny zcela neodůvodněné rozdíly ve výkonu poučovací povinnosti soudu v jednotlivých případech, v nichž dochází k tzv. koncentraci řízení podle ustanovení § 118b odst. 1 a 2 o. s. ř., musí se poučení o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích vždy dostat účastníkům jak předem (v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání), neboť účastníkům je třeba dát s potřebným předstihem vědět o tom, do kdy mohou v řízení splnit svou povinnost tvrzení a důkazní povinnost, aby se i z tohoto hlediska mohli na jednání*

*připravit, tak také při samotném úkonu (roku) soudu (při přípravném jednání, při jednání nebo při dalším jednání), jehož skončením tzv. koncentrace řízení nastane, neboť je (v zájmu právní jistoty a dalšího „předvídatelného“ postupu řízení) nezbytné, aby účastníci vždy – i s přihlédnutím k tomu, že doba, kdy nastane koncentrace řízení nemusí být vždy snadno stanovitelná – bez pochybností věděli o tom, že řízení bude zkoncentrováno a kdy k tomu dojde, a aby tomu mohli přizpůsobit svůj další postup v řízení. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že tzv. koncentrace řízení nenastává nejen – jak se uvádí v ustanovení § 118b odst. 3 o. s. ř. – tehdy, jestliže účastníci nebyli poučeni v případech uvedených v ustanoveních § 118b odst. 2 části věty za středníkem a § 114c odst. 5 o. s. ř. 31. 8. 2012, ale vždy, jestliže účastníci nebyli o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích poučeni jednak v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání, jednak před skončením přípravného jednání, jednání nebo dalšího jednání, má-li v této době nastat tzv. koncentrace řízení. ... I když se v zákoně – na rozdíl od přípravného jednání – výslovně neuvádí, co předseda senátu provede při „prvním jednání“, jehož skončením nastává (má nastat) tzv. koncentrace řízení, je podle názoru dovolacího soudu nepochybné, že obsahem (předmětem) „prvního jednání“ uvedeného v ustanovení § 118b odst. 1 větě druhé o. s. ř. jsou (musí být) takové úkony, které je soud povinen při jednání provést dříve, než přistoupí k dokazování (k provádění důkazů) o věci samé. Podstatné tu nemůže být jen to, že bylo skončeno (odročeno) jednání, které soud nařídil jako první k projednání věci samé a které se také uskutečnilo, jestliže při něm nebyly provedeny nebo nemohly být provedeny (soudem nebo účastníky) všechny úkony, které by účastníkům reálně umožnily včas a řádně splnit povinnost tvrzení a důkazní povinnost. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že „první jednání“ lze pokládat ve smyslu ustanovení § 118b odst. 1 věty druhé o. s. ř. za „skončené“ jen tehdy, byly-li při něm provedeny alespoň všechny úkony uvedené v ustanoveních § 118 odst. 1 a 2 o. s. ř.“*

Na základě rozhodovací praxe soudů lze uvést, že koncentraci řízení není třeba vnímat tak striktně, jak vyplývá ze zákonné úpravy. Uvedené rozhodnutí zmírnilo režim první skutkové koncentrace v těchto směrech:

- koncentrace řízení dopadá jen na skutková tvrzení a důkazní návrhy, z nichž vyplývají, případně jimiž mají být prokazovány, nárok nebo námitka; na pouhé popírání tvrzení protistrany se koncentrace řízení nevztahuje. Jedná se o nikoli zanedbatelné pootevření možnosti reagovat na průběžný výsledek dokazování a na procesní aktivity protistrany směřující ke zjištění skutkového stavu, otevírá však cestu jen pro pasivní reakci na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany. Popsané zmírnění koncentrace řízení umožňuje tvrdit skutečnosti a označit důkazy poté, co řízení bylo v důsledku koncentrace uzavřeno vůči tvrzením skutečností a důkazním návrhům, které směřují ke zpochybnění stávajících výsledků dokazování; uvedené zmírnění koncentrace tedy otevírá cestu pro nově uplatněné protidůkazy a důkazy opaku, neumožňuje však protistraně reagovat cestou uplatnění nových skutkových tvrzení, které by umožnily nasměrovat zjištěný skutkový stav k uplatnění protinormy nebo sekundární protinormy (případě další protinormy).<sup>44</sup> Otevření cesty pro vedení protidůkazu a důkazu

<sup>44</sup> Protidůkaz a důkaz opaku jsou obrannými důkazy, kterými účastník řízení zpochybňuje protistranou provedený důkaz. Protidůkazem strana sporu neprokazuje, že se skutečnosti tvrzené protistranou nestaly, jen zpochybňuje praktickou jistotu soudce ohledně skutkového stavu prokázaného zpochybňovaným důkazem.

opaku je jasným zúžením negativních dopadů první skutkové koncentrace, nikoli však dostatečným, neboť umožňuje nově uplatnit jen pasivní zpochybnění dokazování, nikoli vést vlastní novou cestu uplatnění nově skutkových tvrzení.

- řízení lze považovat za zkoncentrované ukončením jednání (a to jednání buď přípravného, nebo prvního jednání ve věci) jen v případě, že účastníci byli o koncentraci řízení řádně poučeni v předvolání a před ukončením jednání,
- na jednání byly provedeny všechny následující úkony:
  - § 118 odst. 1 o. s. ř.: po zahájení jednání předseda senátu vyzve žalobce (navrhovatele), aby přednesl žalobu (návrh na zahájení řízení) nebo sdělil její obsah, a žalovaného (ostatní účastníky řízení), aby přednesl nebo sdělil obsah podaných písemných vyjádření ve věci; podání nepřítomných účastníků přečte nebo sdělí jejich obsah předseda senátu. Žalovaného (jiného účastníka), který dosud neučinil písemné podání, předseda senátu vyzve, aby se ve věci vyjádřil. Je-li to potřebné, předseda senátu účastníka též vyzve, aby svá tvrzení doplnil a aby navrhl k prokázání svých tvrzení důkazy.
  - § 118 odst. 2 o. s. ř.: po provedení úkonů podle prvního odstavce předseda senátu sdělí výsledky přípravy jednání a podle dosavadních výsledků řízení uvede, která právně významná skutková tvrzení účastníků lze považovat za shodná, která právně významná skutková tvrzení zůstala sporná a které z dosud navržených důkazů budou provedeny, popřípadě které důkazy soud provede, i když je účastníci nenavrhli.

I v tomto případě se jedná o významné zúžení dopadů koncentrace řízení, neboť předmětné rozhodnutí znemožňuje, aby řízení bylo zkoncentrováno neúplným jednáním, v jehož průběhu účastníci nebyli informováni o skutkovém vymezení sporu a nezískali potřebné informace o předpokládaném rozsahu dokazování. Rovněž popsané obroušení ostré hrany první skutkové koncentrace nemění podstatu jejích negativních dopadů na řízení.

## 9. ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Když J. Macur hodnotil velkou novelu o. s. ř. a jí zavedené prvky koncentrace, vyjádřil (v podstatě opakovaně) přesvědčení, že navzdory absenci ustanovení, které by podmiňovalo vyloučení tvrzení předložených a důkazních návrhů označených poté, co řízení bylo zkoncentrováno, z projednání respektive z dokazování, soud k pozdním tvrzením a důkazním návrhům nepřihlédne jen v případě, že by skutečně měly za následek průtahy v řízení.<sup>45</sup>

Důkaz opaku slouží k prokázání faktu, že sporná okolnost nenastala. Aktivní obrana reakce na aktuálně zjištěný skutkový stav neatakuje výsledky předchozího dokazování, nýbrž předestírá nové skutečnosti, které v důsledku uplatnění právních následků protinormy eliminují nebo modifikují důsledky dříve zjištěného skutkového stavu.

<sup>45</sup> „I když tedy novela civilního soudního řádu č. 30/2000 Sb. neobsahuje žádné ustanovení, které by odpovídalo formulacím v civilních soudních řádech jiných zemí o tom, že opožděné skutkové přednesy a důkazní návrhy nelze odmítnout, jestliže by podle svobodného uvážení soudu nevyvolaly průtahy v projednávání sporu, resp. by neprodloužily dobu vydání konečného soudního rozhodnutí, je nutno z celkového obsahu a smyslu civilního soudního řádu a odpovídajících ustanovení a zásad Ústavy i mezinárodních předpisů, které byly přijaty Českou republikou, usuzovat, že ani v českém civilním procesu soud nesmí odmítnout opožděné skutkové přednesy

Uvedený předpoklad se nenaplnil. Ustanovení o koncentraci řízení jsou soudy zdaleka ne výjimečně vykládána podle jejich znění bez jakýchkoli racionalizujících modifikací.

Je třeba konstatovat, že soudní praxe nepřistupuje k hodnocení právní úpravy koncentrace řízení jednotně. V rozhodovací praxi soudů se lze setkat s rozumným výkladem ustanovení koncentrujících řízení, jenž se pokouší koncentraci řízení aplikovat citlivě s ohledem na průběh řízení a účastníky řízení na jejich právech nezkracovat. Zcela běžně však lze zaznamenat řízení, jež jsou vedena způsobem, který koncentraci řízení v její formální podobě kvituje, a bez rozpaků využívá; výjimečná nejsou dokonce ani řízení, v nichž soudy šrouby rigidního a formálního využití koncentrace ještě utahují. Takového výkladu ustanovení §§ 114c a 118b o. s. ř., na jehož základě by byla omezení formalizující řízení cestou první skutkové koncentrace aplikována způsobem, jenž eliminuje jejich hlavní negativní dopady, jsme se zatím nedočkali. Je otázkou, zda jsou nedostatky právní úpravy navozené aktuální podobou ustanovení §§ 114c a 118b o. s. ř. cestou rozhodovací praxe plošně reparovatelné.

Nejvhodnější cestou k využití koncentrace řízení v českém civilním procesu způsobem, který zrychlí a zjednoduší řízení, přitom však bude respektovat právo účastníků na spravedlivý proces a nebude bránit vydávání věcně uspokojivých meritorních rozhodnutí, je podle mého přesvědčení změna právní úpravy.

Jak jsem již uvedl výše, jsem zastáncem korektně nastavené skutkové koncentrace řízení. Účastníci řízení totiž mají právo nejen na řádné zjištění skutkového stavu, ale také na přiměřeně rychlý průběh řízení. Jsem přesvědčen o faktu, že koncentrační princip lze do procesu zjišťování skutkového stavu implementovat tak, aby uzavření řízení před dalšími skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy eliminovalo některé z možných průtahů v řízení<sup>46</sup> a současně účastníkům řízení ponechalo možnost uplatnit vše, co je pro řádné zjištění skutkového stavu potřebné.

Protože jsem přesvědčen o faktu, že přípravným jednáním by řízení nemělo být koncentrováno, nebudu přemýšlet o modifikaci stávající úpravy koncentrace řízení přípravným jednáním. Mám za to, že nejvhodnějším zásahem do úpravy přípravy jednání jest odbourání koncentračního účinku uskutečněním přípravného jednání na řízení. Nebude-li přípravné jednání zatíženo koncentračním účinkem, bude snad soudy více nařizováno, čímž nemalý potenciál tohoto nástroje přípravy jednání najde svoje přiměřené procesní vyjádření. Následující úvahy o změně právní úpravy první skutkové koncentrace budou tudíž zaměřeny jen na koncentraci navozovanou prvním jednáním ve věci.

Z pohledu základních koncepčních myšlenek uvažuji tak, že korektní úprava koncentrace by měla doznat změn v následujících směrech:

- koncentrační princip by neměl být uplatňován v přípravě jednání,
- účastníkům řízení by měla umožnit plnohodnotně reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany a na průběžné výsledky dokazování,

---

*a důkazní návrhy, jimiž strana způsobila pouze relativní, nikoli absolutní průtahy v řízení.* – MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s. 15–16. „Česká legislativní úprava, zejména po poslední novele civilního soudního řádu, je poněkud vzdálená koncepcím, uplatňovaným v zemích Evropské unie. Lze však předpokládat, že pružným výkladem současné legislativní úpravy je možno se těmito koncepcím alespoň přiblížit.“ – MACUR, J. K problematice urychlování civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*. 2002, roč. 10, č. 3, s. 130.

<sup>46</sup> Všechny ty, které koncentrace eliminovat může.

- soudci by úprava koncentrace měla poskytnout podstatně větší prostor pro regulaci uplatnění koncentračních prvků v průběhu řízení; optimálním řešením by byl příklon k soudcovské koncentraci, kdy by o nezohlednění tvrzení prezentovaných a důkazních návrhů učiněných po koncentračních limitech (po jednání nebo po uplynutí lhůty), rozhodoval soudce jejich odmítnutím,
- prekluze možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazní prostředky by se měla uplatnit jen v případech, že by zohlednění později uplatněných skutkových tvrzení a provedení pozdních důkazních návrhů mělo skutečně za následek prodloužení doby řízení,
- vhodnou změnu by představovalo i otevření cesty pro uplatnění nových skutkových tvrzení a důkazních návrhů v případě, že soud připustí změnu žaloby, pokud tak učiní na základě nově vylíčeného skutkového stavu.<sup>47</sup>

## ZÁVĚR

Koncentrace řízení není špatná nebo dobrá; záleží na mechanismu jejího uplatnění v řízení a důsledcích, jež účastníkům přináší. První skutková koncentrace je koncipována tak nešikovně, že svůj základní cíl, jímž jest urychlení řízení, neplní buď vůbec, nebo jej plní jen limitovaně, přináší však velmi nepříznivé vedlejší účinky, neboť účastníky omezuje v možnosti uplatnit v řízení stěžejní procesní práva, konkrétně v možnosti reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy protistrany a na výsledky dokazování novými tvrzeními a důkazními návrhy, přičemž vzhledem ke způsobu a intenzitě zásahu do režimu tvrzení skutečností a označování důkazů nelze první skutkovou koncentraci označit jinak, než jako příčinu jasné kolize regulace zjišťování skutkového stavu s právem na spravedlivý proces, neboť zjevně narušuje princip rovnosti zbraní a právo na právní slyšení.

Nedostatky právní úpravy první skutkové koncentrace jsou tak výrazné, že je nelze eliminovat výkladem. Stávající úprava koncentrace řízení nepředstavuje jen jeden z mnoha nedostatků právní úpravy civilního procesu. O. s. ř. obsahuje celou řadu pochybení a koncepčních poklesků, právní úprava první skutkové koncentrace se však s přehledem umísťuje na předních příčkách výčtu kvalitativních vad tohoto předpisu. Jedná se o zásadní obsahovou chybu, neboť zasahuje do možnosti účastníka řízení ovlivnit úplnost zjištění skutkového stavu, čímž atakuje spravedlivost procesu a věcnou správnost meritorního rozhodnutí.

Za tohoto stavu věci existuje jediné rozumné řešení, a to odpovídající novelizace o. s. ř. Rekodifikace procesního práva zřejmě nepřijde tak záhy, aby bylo namísto s novou a korektní úpravou koncentrace řízení vyčkat až do doby, kdy přijde na pořad dne nový procesní kodex.

<sup>47</sup> Shodně HAMULÁKOVÁ, K. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010. 192 s.

## Into a Trap of Civil Procedure due to the Failed Concentration of Adversarial Process

Radim Chalupa

**Abstract:** *The aim of the article is to analyze the legal regulation of the concentration of the adversarial process which is evoked by the execution of a preliminary hearing or first hearing in the case, to evaluate the positive and negative impacts of the implementation of the principle of concentration into an adversarial process in its current form and to formulate the conceptual design of the regulation de lege ferenda. To reach his goals the author used the methods of description, analysis, deduction and comparison. The article characterizes the constitutional level of the concentration of the legal adversarial process and declares the positive and negative impacts of the current form of legislation of the concentration on the proceeding and the status of the participants. A part of the article is a description of the legal regulation of the concentration of the proceeding under the law of Germany. The results of the evaluation of the legal regulation of the concentration of Czech adversarial proceedings are that the legislation is not successful because the main device of an implication of the contraction principle to the proceeding, which is the elimination of delays in the proceedings, is not fulfilled yet, withal due to the implementation of the concentration of the proceedings in the actual form lead to the violations of rights of the parties to a fair trial, when the participants fail to respond to an adequate allegations and evidence proposals in procedural activity of the counterparty and in the outcome of an inquiry.*

**Key words:** *concentration of adversarial process, right to a fair trial, accusatorial principle, concentrational principle, first concentration of allegations*